

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
w Krakowie

ul. Piastowska 32, 30-070 Kraków

tel./fax: +48 12 422 06 36

e-mail: biuro@rops.krakow.pl

www.rops.krakow.pl

Diagnoza sytuacji społecznej i gospodarczej oraz sektora ekonomii społecznej w Małopolsce.

Na potrzeby Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej
Województwa Małopolskiego na lata 2021-2027

26 STYCZNIA 2021

Spis treści

Wstęp.....	2
I. Trendy rozwojowe mogące mieć wpływ na kondycję sektora ES oraz główne wyzwania płynące z diagnozy.	3
I.1 Główne wnioski z diagnozy.....	8
II. Sytuacja demograficzna oraz społeczno-gospodarcza Małopolski.	13
II.1 Sytuacja demograficzna Małopolski.....	13
II.2 Sytuacja gospodarcza Małopolski.	14
II.3 Rynek pracy w Małopolsce.	15
II.4 Potencjał Małopolski związany z dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym.....	18
II.4.1 Wyzwania społeczne i gospodarcze w dobie pandemii.....	19
II.6 Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2019.	21
II.6.1 Profil klienta pomocy społecznej.....	21
II.6.2 Zasoby pomocy społecznej i jej otoczenia	23
III. Sektor ekonomii społecznej w Małopolsce.....	31
III.1 Przedsiębiorstwa społeczne.....	31
III.1.2 Sytuacja małopolskich przedsiębiorstw społecznych w okresie pandemii.	33
III.2 Podmioty ekonomii społecznej	35
III.3 Sytuacja PES o charakterze reintegracyjnym	36
III.4 Działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w małopolskich gminach i powiatach	39
III.4.1 Wpływ sytuacji pandemicznej na jednostki samorządu terytorialnego	45
IV. System wsparcia ekonomii społecznej w Małopolsce.....	47

Wstęp

Niniejszy dokument zawiera diagnozę sytuacji społecznej i gospodarczej w Małopolsce w odniesieniu do zakresu objętego programowaniem, czyli sektora ekonomii społecznej (ES) i jego otoczenia. Zakres diagnozy opiera się o rekomendacje zawarte w „Modelu tworzenia regionalnych programów rozwoju ekonomii społecznej”¹ opracowanym w projekcie pn. „System partycypacyjnego zarządzania sferą ekonomii społecznej” w ramach Działania 2.9. Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

W pierwszej części dokumentu zostały przedstawione prognozy trendów rozwojowych mogących mieć wpływ na kondycję sektora ekonomii społecznej. Zostały one zaprezentowane wraz z krótkim komentarzem i odwołaniem do Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” (SRW); nie należy bowiem zapominać, że Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (RPRES) jest dokumentem operacyjnym i wynikającym z założeń SRW „Małopolska 2030”. W podrozdziale zamieszczono też główne wyzwania określone na podstawie danych z diagnozy.

Kolejny rozdział przedstawia kluczowe informacje nt. sytuacji demograficznej, gospodarczej, społecznej (w tym zasobów systemu pomocy społecznej) oraz dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego Małopolski, tworząc tym samym kontekst rozwoju sektora ES.

Trzeci rozdział przedstawia kondycję samego sektora ES. Zostały w nim przedstawione dane zastane dotyczące kondycji podmiotów ekonomii społecznej (PES), głównie gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), ale też wywołane badaniami, przede wszystkim prowadzonymi przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie (ROPS). Specjalny podrozdział został poświęcony zakresowi i formom współpracy małopolskich jednostek samorządu terytorialnego (JST) z podmiotami ekonomii społecznej.

W czwartym rozdziale zostały zawarte informacje dotyczące systemu wsparcia ES i organizacji tworzących i koordynujących tym systemem w Małopolsce.

Ponieważ czas tworzenia Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej nałożył się na sytuację pandemiczną, która zupełnie odmieniła wybrane sfery życia jednostek i organizacji, w dokumencie nie mogło zabraknąć odniesienia do badań uwzględniających obecną sytuację. Zostały one przedstawione w formie podrozdziałów do tematów wiodących.

¹https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA%20SPOLECZNA/Model_tworzenia_RPRES.pdf.

I. Trendy rozwojowe mogące mieć wpływ na kondycję sektora ES oraz główne wyzwania płynące z diagnozy.

„Pojęciem trendu określa się najczęściej tendencję, ukierunkowane zmiany związane ze zjawiskami, dzięki którym dochodzi do przeobrażeń części lub całej rzeczywistości. (...) Analiza trendów jest wykrywaniem oznak zmian, które dzieją się dzisiaj, ale mają swoje konsekwencje jutro.”² Cechą trendu jest jego względna trwałość w czasie, towarzyszy mu też często zjawisko nakładania się trendów lub występowanie kontrtrendów czyli zjawisk przeciwstawnych³.

Planując rozwój na poziomie regionu nie możemy być obojętni na trendy występujące globalnie, specyficzne dla naszego kontynentu czy kraju. To oczywiste, że region jest elementem większego organizmu i bez zrozumienia przemian dziejących się w szerszym kontekście nie uda się zaplanować rozwoju w regionie. Do jakich trendów powinniśmy się zatem ustosunkować w kontekście rozwoju ekonomii społecznej w Małopolsce? Oto wybrane zjawiska z komentarzem odnoszącym się głównie do sytuacji w Małopolsce (mimo że mają charakter bardziej uniwersalny):

1. **Przemiany demograficzne i starzejące się społeczeństwo (Ageing Society)**⁴. Rosnąca grupa małopolskich seniorów i prognozy demograficzne przewidujące dalszy wzrost liczebności osób starszych, pogarszająca się wraz z wiekiem kondycja zdrowotna rodzą pytania o przyszłość opieki nad niesamodzielnymi seniorami. Jednocześnie prognozy demograficzne pokazują, że maleje tzw. potencjał pielęgnacyjny, czyli stosunek liczby kobiet w wieku 45-64 lat do osób w wieku 80+.
 - Wyzwanie zawarte w SRW „Małopolska 2030”: **Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług społecznych i zdrowotnych odpowiadających na potrzeby rosnącej grupy osób starszych.**
 - Wyzwanie dla ES: rozwój lokalnie świadczonych usług społecznych przez PES dla osób starszych.
2. **Problemy ze zdrowiem psychicznym.**⁵ WHO przewiduje, że w ciągu najbliższych 20 lat depresja stanie się najczęstszym problemem zdrowotnym. Potwierdza to analiza zjawiska absencji chorobowej, wskazująca na rosnący udział czynników psychospołecznych w ogólnej strukturze nieobecności w pracy. W ciągu dekady (2008-2018) liczba dni absencji chorobowej spowodowanej zaburzeniami psychicznymi i zaburzeniami zachowania wzrosła o 83%. Wśród głównych przyczyn obciążenia zdrowotnego w Małopolsce znajdują się **problemy ze zdrowiem psychicznym**. W ciągu dekady (2008-2018) liczba prób samobójczych

² A. Kucner, R. Sierocki, P. Wasyluk (red.), „Trendy. Interpretacje i konfrontacje”, Olsztyn 2018, str. 7, http://wmbc.olsztyn.pl/Content/5521/Trendy_Interpretacje%20i%20konfrontacje-min.pdf (data pobrania: 17.01.21).

³ Ibidem, str. 34.

⁴ szczegółowe informacje wraz ze źródłem znajdują się w dokumencie na str. 14

⁵ SRW „Małopolska 2030”, str. 23, https://www.malopolska.pl/userfiles/uploads/Rozwoj%20Regionalny/Strategia%20Ma%C5%82opolska%202030/2020-12-17_Zalacznik_Strategia_SWM_2030.pdf (data pobrania 13.01.21).

zarejestrowanych przez Komendę Wojewódzką Policji w Krakowie wzrosła z 369 do 1033 (w 2019 roku – 1075).

- Wyzwanie zawarte w SRW: **Dostosowanie bazy instytucjonalnej i usług zdrowotnych do zmieniających się potrzeb społecznych, w szczególności do potrzeb starzejącego się społeczeństwa.**
- Wyzwanie dla ES: tworzenie miejsc pracy dla osób, które z uwagi na zaburzenia psychiczne tracą zdolność do funkcjonowania na w pełni otwartym, konkurencyjnym rynku.

3. **Bierność zawodowa określonych grup**⁶. Analiza trendów wskazuje, iż poważnym problemem jest bierność zawodowa. Mimo bardzo niskiego bezrobocia, w 2019 roku nie pracowało ani nie poszukiwało pracy 1,155 mln Małopolan. Wśród biernych zawodowo **osoby w wieku produkcyjnym stanowiły 37,9%**. Wśród osób w wieku aktywności zawodowej, nieposzukujących pracy powodem była: nauka i uzupełnianie kwalifikacji, (18,6%) choroba, niesprawność (9,2%), inne powody osobiste lub rodzinne (5,6%), zniechęcenie bezskutecznością poszukiwań pracy (1,5%). Aktywizacja biernych zawodowo wymaga intensywnych i niestandardowych działań, gdyż osoby te często nie są zainteresowane podjęciem pracy ze względu na stan zdrowia, brak aktualnych kwalifikacji czy pobierane świadczenia.

- Wyzwanie zawarte w SRW „Małopolska 2030”: **Aktywizacja zawodowa rezerw kapitału ludzkiego spośród osób biernych zawodowo i długotrwale bezrobotnych.**
Wyzwanie dla ES: rozwój systemu integracji społeczno-zawodowej osób biernych zawodowo w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej.

4. **Świadoma konsumpcja (Conscious Consumerism)** „to podejmowanie wyborów konsumenckich w oparciu o wiedzę na temat ich społecznych, ekologicznych i politycznych konsekwencji. Ruch świadomej konsumpcji wiąże się z zauważeniem istotnej roli, jaką konsumenci i konsumentki wywierają nie tylko na środowisko (poprzez używanie i utylizację różnych produktów), ale też na kształtowanie procesów produkcji i dystrybucji dóbr i usług w wymiarze globalnym”⁷. Choć jest to trend widoczny jedynie w krajach wysokorozwiniętych i wciąż nie będący głównym motywem wyborów konsumenckich, a raczej kwestia pewnej awangardy intelektualno-moralnej⁸, istnieje przecież pewna grupa potencjalnych konsumentów, dla których oferta PES, jak najbardziej wpisująca się w społeczną wartość dodaną produktu, może być dobrą alternatywą zakupową.

- Wyzwanie dla ES: budowa marki ES w oparciu o wartość społeczną produktów PES.

⁶ szczegółowe informacje wraz ze źródłem znajdują się w dokumencie na str. 16

⁷ <https://globalna.ceo.org.pl/wiedza-o-spoleszczenstwie-godzina-wychowawcza/artykuly/swiadoma-konsumpcja> (data pobrania: 17.01.21).

⁸ „Świadomy konsumeryzm a ciemne oblicza kapitalizmu”, wywiad z prof. Andrzejem Szahajem, <http://www.howtowearfair.com/swiadomy-konsumeryzm-a-ciemne-oblicza-kapitalizmu-rozmowa-z-prof-andrzejem-szahajem-cz-2/> (data pobrania: 17.01.21).

5. Zrównoważone podejście do podziału pomiędzy pracą a życiem prywatnym (Work-life balance).

Według badań GUS na temat najważniejszych czynników w pracy zawodowej, wśród trzech najczęściej wymienianych, oprócz odpowiedniej płacy, znalazły się: brak napięć i stresów oraz stabilność zatrudnienia. Wydaje się, iż epidemia COVID-19 wzmocniła jeszcze te tendencje. Z badania przeprowadzonego w kwietniu 2020 roku na potrzeby raportu dotyczącego postaw i oczekiwań młodych pracowników wynika, iż **dla 59% respondentów ważniejsze od wysokich zarobków jest zrównoważone podejście do podziału pomiędzy pracą a życiem prywatnym**⁹.

- Wyzwanie zawarte w SRW „Małopolska 2030”: **Wsparcie pracodawców w wypracowaniu, wdrażaniu i rozwijaniu nowoczesnych form zarządzania pracownikami (m.in. zarządzanie wiedzą, wiekiem, profilaktyka zdrowotna, formy godzenia życia zawodowego z prywatnym).**
- Wyzwanie dla ES: wsparcie menadżerów przedsiębiorstw społecznych (PS) zatrudniających osoby szczególnie wymagające „wrażliwego zarządzania” (np. osoby z niepełnosprawnościami) celem utrzymania ich na rynku pracy.

6. Trendy technologiczne, takie jak: 5G – nowa generacja technologii mobilnej piątej generacji ma szansę zmienić i przyspieszyć rozwój wielu obszarów, m.in. transportu, internetu rzeczy, telemedycyny czy inteligentnych miast, Digital Health – trend wskazujący na rozwój cyfrowych rozwiązań w obszarze szeroko pojętego zdrowia, czy Data Is the New Black – bazowanie na analizie i interpretacji danych.¹⁰

- Wyzwanie zawarte w SRW „Małopolska 2030”: **Zapewnienie powszechnego dostępu do wysokiej jakości usług cyfrowych, w szczególności w ochronie zdrowia, edukacji, kulturze, turystyce, administracji publicznej.**
- Wyzwanie dla ES: wsparcie PES w „przenoszeniu” i rozwoju usług świadczonych on-line oraz bazujących na nowych technologiach.

7. „Rewolucja przemysłowa”, czyli rosnące znaczenie Przemysłu 4.0, jest ważnym wątkiem w kwestii innowacyjności i konkurencyjności małopolskiej gospodarki. Skala wyzwań i przemian, jakich doświadczają i będą w najbliższych latach doświadczać firmy, jest ogromna. Upowszechnienie w przedsiębiorstwach big data i analityki, rzeczywistości rozszerzonej, zastosowanie drukarek 3D czy technologii chmury, kwestie cyberbezpieczeństwa i integracji oprogramowania oraz coraz bardziej powszechnego stosowania autonomicznych robotów i symulacji procesów to tylko niektóre elementy wchodzące w skład szeroko zakrojonych przemian, które czekają małopolskie firmy¹¹.

⁹ SRW „Małopolska 2030”, op.cit., str. 44.

¹⁰ Mapa trendów 2020, <https://hatalaska.com/wp-content/uploads/2020/01/MapaTrendow2020.pdf> (data pobrania: 17.01.21)

¹¹ SRW „Małopolska 2030”, op. cit. str. 58

- Wyzwanie zawarte w SRW „Małopolska 2030”: **Zmiana modeli biznesowych przedsiębiorstw w kierunku gospodarki opartej o Przemysł 4.0, w tym automatyzacja i robotyzacja MŚP.**
 - Wyzwanie dla ES: utrzymanie konkurencyjności PS oraz zatrudnienia (pomimo procesów automatyzacji i robotyzacji).
8. **Lokalność.** Z drugiej strony, z perspektywy konsumentów, widoczny jest wzrost trendu „Go local”, który autentyczność, lokalną i niemasiową produkcję uznaje za wartość kluczową¹². Dla sektora ekonomii społecznej jest to niepowtarzalna szansa, gdyż mimo tego że wiele się mówi o innowacjach i IT w rozwoju ES, to główną cechą sektora ES jest raczej lokalność, oddolność inicjatyw oraz **unikalność i autentyczność** oferty.
- Wyzwanie zawarte w SRW „Małopolska 2030”: **Rozwinięcie konkurencyjnych, markowych produktów turystycznych o charakterze regionalnym przy równoczesnym kształtowaniu lokalnych marek bazujących na walorach kulturowych i przyrodniczych Małopolski.**
 - Wyzwanie dla ES: wsparcie komercyjnych i społecznych działań PES bazujących na dziedzictwie Małopolski i lokalnych walorach kulturowych i przyrodniczych.
9. Trend „Bycia offline” (**Offline Living**), który ma na celu ograniczenie korzystania z technologii na rzecz życia poza światem cyfrowym¹³. Ma on charakter kontrtrendu dla postępującej cyfryzacji coraz większej ilości sfer życia, przyspieszonej dodatkowo przez pandemię. Warto o nim pamiętać zwłaszcza w kontekście wspierania samoorganizujących się społeczności lokalnych i tęsknoty ludzi za wspólnym spędzaniem czasu. Dla lokalnych PES to ważny czynnik, w oparciu o który można planować działania z zakresu organizacji wolnego czasu, edukacji, kultury, itd.
- Wyzwanie zawarte w SRW „Małopolska 2030”: **Wzmacnianie zaangażowania liderów lokalnych i regionalnych w sprawy wspólne, jako potencjalnych partnerów samorządów w polityce rozwoju.**
 - Wyzwanie dla ES: wsparcie kształcenia lokalnych liderów PES oraz wsparcie organizacyjne i finansowe PES (np. w postaci grantów) zajmujących się animacją wolnego czasu, edukacją, kulturą, sportem, itp.
10. **Gospodarka o obiegu zamkniętym (GOZ)**¹⁴. Zakłada model gospodarczy opierający się na efektywnym wykorzystaniu zasobów, materiałów i produktów oraz minimalizowaniu ilości wytwarzanych odpadów poprzez zapobieganie ich powstawaniu, a w przypadku wytworzenia odpadów – ich przygotowywanie do ponownego użycia, recykling, inne sposoby odzysku oraz unieszkodliwienie. Transformacja w kierunku GOZ polega na podjęciu działań na wszystkich etapach cyklu życia produktu, zaczynając od pozyskania surowca, przez projektowanie, produkcję, konsumpcję, naprawę i regenerację produktu, zbieranie odpadów, aż po ich zagospodarowanie. **Kluczowe elementy procesu w których można szukać potencjału rozwoju**

¹² RENEWED REALITY Jak reagować na zmiany wywołane pandemią koronawirusa? Maj 2020, infuture.institute/raporty/renewed-reality/ (data pobrania 12.01.21).

¹³ Mapa trendów 2020, <https://hatalaska.com/wp-content/uploads/2020/01/MapaTrendow2020.pdf> (data pobrania: 17.01.21).

¹⁴ SRW „Małopolska 2030”, op. cit., str. 73-74

dla inicjatyw ES: ekoprojektowanie¹⁵ i wydłużenie czasu korzystania z produktu¹⁶ oraz wtórne wykorzystanie odpadów.

- Wyzwanie zawarte w SRW „Małopolska 2030”: **Zwiększenie świadomości zarówno przedsiębiorców jak i mieszkańców Małopolski w zakresie korzyści z jak najszerzego stosowania GOZ. Zapewnienie kadry dla wdrażania GOZ, w szczególności już podczas projektowania (eko-projektowania), które jest jednym z kluczowych etapów w gospodarce o obiegu zamkniętym.**
- Wyzwanie dla ES: wykorzystanie nowych obszarów dla działalności PES.

11. **Zmiany klimatyczne**¹⁷. Będące wynikiem zarówno naturalnych procesów jak również działalności człowieka, która przyczynia się do zmian w zakresie zjawisk atmosferycznych i procesów geodynamicznych. Zanieczyszczenia emitowane przez energetykę, transport, gospodarkę, rolnictwo, górnictwo, przemysł, itp. przyczyniają się do powstawania nieodwracalnych zmian w środowisku.

- Wyzwanie zawarte w SRW „Małopolska 2030”: **Inwestycje i działania z zakresu zielonej i błękitnej infrastruktury (szczególnie: mikro i mała retencja, niecki, rowy, mokradła), pełniące również funkcję przyrodniczą, aerosanitarną, łagodzącą skutki zmian klimatycznych, ale również społeczną, w tym rekreacyjną, gospodarczą i estetyczną.**
- Wyzwanie dla ES: tworzenie miejsc pracy w PES związane z utrzymaniem i działaniami w terenach zielonych.

12. **Smart City/Smart Villages**¹⁸ – to miasto/wieś tworzone w myśl zasady szeroko pojętego zrównoważonego rozwoju, gdzie technologia jest jednym z narzędzi budowania bezpiecznej, efektywnej i funkcjonalnej przestrzeni. Koncepcja smart city/village zakłada wykorzystanie lokalnych zasobów, których podstawą są mieszkańcy – obywatele, oraz technologii do tego, by maksymalnie usprawnić zarządzanie miastem/miejscowością i zadbać o konkurencyjność gospodarki oraz w efekcie podnieść jakość życia.

- Kierunek działań zawarty w SRW „Małopolska 2030”: **Wspieranie i promowanie koncepcji zrównoważonego rozwoju miast, w tym m.in. idei „smart city”, miasta zwartego i miasta witalnego w Małopolsce.**
- Wyzwanie dla ES: planowania zrównoważonego rozwoju gmin z uwzględnieniem roli sektora ES.

¹⁵ Takie projektowanie produktu, aby nadawał się do recyklingu lub ponownego użycia, dzięki czemu łatwiejsze i mniej kosztowne staje się gospodarowanie odpadami.

¹⁶ Np. poprzez naprawę, wykorzystanie w innych celach lub zastępowania jego lub jego części substytutami.

¹⁷ SRW „Małopolska 2030”, op. cit., str. 76

¹⁸ SRW „Małopolska 2030”, op. cit., str. 59

I.1 Główne wnioski z diagnozy¹⁹.

Sytuacja demograficzna oraz społeczno-gospodarcza Małopolski.

- Struktura wiekowa ludności Małopolski ulega zmianie. Od 2012 r. notuje się regularny **wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym wśród mieszkańców regionu**. Udział mieszkańców w wieku 60+ w populacji w **2019 r.** wyniósł **23,5%**.
 - Wyzwanie dla ES: rozwój lokalnie świadczonych przez PES usług odpowiadających na potrzeby rosnącej grupy osób starszych.
- Według danych GUS stopa bezrobocia na dzień 31 października 2020 r. w Małopolsce wyniosła 5,2%. **Małopolska jest bardzo zróżnicowana pod względem skali bezrobocia**. Najwyższy wskaźnik = 10,8% odnotowano w powiecie dąbrowskim, następnie nowosądeckim = 8,9% oraz w tatrzańskim = 8,2%. Najlepsza sytuacja na rynku pracy występuje m. Krakowie = 2,9%, w m. Nowy Sącz i w powiecie myślenickim = 3,7%.
- **84,2% zarejestrowanych bezrobotnych stanowią osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy²⁰**. Najliczniejszą grupę bezrobotnych w szczególnej sytuacji stanowili długotrwale bezrobotni. Ich udział wśród wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych wyniósł na koniec 2019 r. 48,0%. Długotrwale bezrobotnie, tak jak w latach poprzednich, było związane z wiekiem, niepełnosprawnością, opieką nad małymi dziećmi oraz z korzystaniem ze świadczeń pomocy społecznej.
 - Wyzwanie dla ES: w rejestrach urzędów pracy blisko połowa zarejestrowanych to osoby, dla których powinien być rozwijany system integracji społecznej i zawodowej, a wsparcie na tworzenie miejsc pracy w PS powinno promować zatrudnianie takich właśnie osób.
- **Odsetek kobiet wśród biernych zawodowo stanowi ok. 61%** ogółu osób niepracujących i nieposzukujących pracy w Małopolsce. Wzrost bierności zawodowej (podobnie jak spadek zatrudnienia) wystąpił w jednej grupie wiekowej, tj. wśród osób w wieku 30-39 lat. Konieczność zapewnienia opieki nad dziećmi lub osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu może być jednym z głównych powodów pozostawania bez zatrudnienia.
 - Wyzwanie dla ES: warto rozwijać system usług społecznych świadczonych przez PES (opieka nad osobami zależnymi, opieka żłobkowa, przedszkolna) umożliwiającą łączenie życia zawodowego kobiet z pełnieniem ról społecznych. Istotne jest również promowanie elastycznego zatrudnienia oraz pracy zdalnej.

¹⁹ Szczegółowe dane wraz z odniesieniem się do źródła danych znajdują się w rozdziałach II-IV dokumentu.

²⁰ wg art. 49 Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy

- **Jedną z najbardziej wykluczonych grup na rynku pracy są osoby z niepełnosprawnościami**, a sytuacja w Małopolsce w tym względzie jest od lat gorsza niż średnia ogólnopolska. W 2019 r. biernych zawodowo było 87% niepełnosprawnych mieszkańców Małopolski. Badania wskazują, iż tak młodzi po ukończeniu szkoły mają problemy z wejściem na rynek pracy, jak i osoby, które stały się niepełnosprawne w trakcie zatrudnienia mają problemy z reintegracją zawodową i utrzymaniem pracy.
 - Wyzwanie dla ES: stworzenie kompleksowego i dostępnego dla wszystkich mieszkańców regionu dotkniętych niepełnosprawnością systemu aktywizacji społeczno-zawodowej w oparciu o jednostki reintegracyjne i możliwości podjęcia pracy w warunkach chronionych, w PS lub na otwartym rynku pracy.

Potencjał Małopolski związany z dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym.

- W przedstawionej przez GUS w 2017 roku *Analizie walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia* **województwo małopolskie zostało ocenione, jako najbardziej atrakcyjne turystycznie województwo w kraju**, a aż 6 JST z Małopolski znalazło się w pierwszej piętnastce najbardziej atrakcyjnych powiatów w Polsce.
- Małopolska posiada wyjątkowo dogodne warunki do rozwoju turystyki aktywnej i rekreacyjnej. W województwie realizowany jest projekt budowy sieci regionalnych tras rowerowych VeloMałopolska, który połączy najciekawsze turystycznie i przyrodniczo miejsca w regionie i ułatwi bezpieczny dojazd na rowerze do szlaków rowerowych.
- Małopolska to region oferty uzdrowiskowej. W województwie znajduje się 11 obszarów spełniających wymagania zawarte w ustawie o lecznictwie uzdrowiskowym.
 - Wyzwanie dla ES: unikalne walory Małopolski mogą być sprężyną napędową dla wielu komercyjnych i społecznych działań PES, zwłaszcza w kontekście budowy marki Małopolski (ważny kierunek SRW „Małopolska 2030”).

Charakterystyka osób korzystających z pomocy społecznej i infrastruktury społecznej w regionie.

- **Zmiany w przyczynach korzystania z pomocy społecznej.** Na przestrzeni lat 2013-2019 nastąpił znaczny spadek udziału osób korzystających z pomocy społecznej z powodu bezrobocia (o 18,6 %), ubóstwa (o blisko 16 %) oraz bezradności opiekuńczo-wychowawczej (o 12,3%). To co staje się współcześnie głównym problemem, **to długotrwała choroba** (wzrost o 11%), **niepełnosprawność** (wzrost o 5,1%) oraz potrzeba ochrony macierzyństwa (wzrost o 4,8%). Należy jednak wziąć pod uwagę, że w dobie epidemii koronawirusa bezrobocie może być na powrót główną przyczyną korzystania ze świadczeń.
- **Ubożenie ludności spowodowane skutkami epidemii.** Według diagnozy opracowanej na potrzeby SRW istnieje możliwość zmian w sytuacji dochodowej gospodarstw domowych, zarówno w okresie trwania **epidemii COVID-19**, jak i po jej zakończeniu. Blisko 40% Małopolan deklaruje bowiem, iż sytuacja finansowa ich gospodarstw domowych w porównaniu ze stanem sprzed pandemii pogorszyła się. „Zamrożenie” wielu gałęzi gospodarki wpłynie na sytuację mieszkańców, zwłaszcza gmin o charakterze turystyczno-uzdrowiskowym. W kontekście spodziewanych skutków epidemii, stoimy przed wyzwaniem opracowania efektywnej strategii walki z nagłą utratą źródeł przychodów, a co za tym idzie ubóstwem. Pomimo przemian w strukturze osób korzystających z pomocy społecznej i spadku bezrobocia,

jako głównej przyczyny (o 18% w stosunku do roku 2013), pandemia może spowodować, że brak pracy będzie na powrót głównym powodem korzystania ze świadczeń.

- Wyzwanie dla ES: system wsparcia powinien uwzględniać pierwszeństwo w dofinansowaniu miejsc pracy dla osób korzystających z pomocy społecznej.
- Według badań prowadzonych wśród małopolskich pracowników socjalnych **trudna sytuacja wpłynie na kondycję psychiczną mieszkańców**, a co za tym idzie wzrośnie liczba osób potrzebujących specjalistycznego wsparcia np. psychologicznego. Powiatowe centra pomocy rodzinie wśród wyzwań na przyszłość lokują, m.in. przygotowanie się na **zwiększoną liczbę klientów interwencji kryzysowej** wymagających wsparcia i poradnictwa, między innymi ze względu na przedłużający się stan lęku, utratę poczucia bezpieczeństwa, problemy finansowe.
 - Wyzwanie dla ES: rozwój usług w obszarze ochrony zdrowia psychicznego świadczonych przez PES oraz wzmocnienie funkcji zatrudnieniowej PS dedykowanej osobom po kryzysach.
- Z przeprowadzonego w 2019 roku badania kondycji rodzin w Małopolsce wynika, iż w co trzecim badanym gospodarstwie domowym mieszka osoba w wieku 65+. Osoby starsze często mieszkają samotnie – stanowiły one 56,6% wszystkich jednoosobowych gospodarstw domowych. Ciągle zbyt mało jest usług opiekuńczych w stosunku do szacowanego zapotrzebowania na nie.
- W ciągu 10 lat dostępność do opieki nad najmłodszymi dziećmi poprawiła się (w 2008 roku tylko 2,4% dzieci w regionie objętych było opieką żłobkową, w 2019 roku wskaźnik wyniósł 12,0%). Jednak dla części mieszkańców usługi te wciąż są trudno dostępne z uwagi na ograniczoną liczbę miejsc w żłobkach, ale także z powodu ich koncentracji w większych miastach.
- Dostęp mieszkańców Małopolski do usług społecznych ulega ciągłej poprawie, w tym za sprawą interwencji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 (RPO WM). Od roku 2012 w samym sektorze publicznym przybyło:
 - 94 placówki wsparcia dziennego (w 2019 r. funkcjonowało **216 tego typu placówek**),
 - 61 klubów samopomocy (w 2018 r. działało **71 tego rodzaju klubów**),
 - 45 mieszkań chronionych (w 2019 r. wykazano łącznie **105 mieszkań chronionych**),
 - 31 dziennych domów pomocy (w 2019 r. funkcjonowało **38 tego rodzaju domów**),
 - 20 klubów integracji społecznej (w 2019 r. funkcjonowały **32 kluby**),
 - 9 centrów integracji społecznej (w 2019 r. działało **14 centrów**),
 - 6 środowiskowych domów samopomocy (w 2019 r. wykazano w sumie **80 ŚDS**),
 - 5 zakładów aktywności zawodowej (w 2019 r. **11 ZAZ**).
 - 3 warsztaty terapii zajęciowej (w 2019 r. funkcjonowało łącznie **68 WTZ**).
- Do wyżej wymienionych należy doliczyć jednostki powstające ze środków europejskich (RPO WM 2014-2020) prowadzone m.in. przez organizacje pozarządowe (**placówki zapewniające dzienną opiekę i aktywizację seniorom – 84, placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży – 350**).
- Ciągle zbyt mało jest usług opiekuńczych w stosunku do szacowanego zapotrzebowania.

- Wyzwanie dla ES: wyżej wymienione obszary usług społecznych mogą być niszą do zagospodarowania przez lokalne PES. Należy rozważyć mechanizm promowania tego typu PES w procesie inkubacji realizowanym przez OWES.

Sektor ekonomii społecznej.

- W Małopolsce na dzień 31.12.2020 r. funkcjonowało 85 podmiotów posiadających zweryfikowany status przedsiębiorstwa społecznego. **Główne branże działalności małopolskich przedsiębiorstw społecznych to:** usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej, edukacja i kultura, gastronomia, rekreacja i turystyka czyli branże wyjątkowo narażone na skutki pandemii i wprowadzonych w związku z nią przepisów ograniczających działalność.
- Bardzo niepokojące są dane świadczące o poziomie zwolnień, które dotknęły osoby zagrożone wykluczeniem społecznym w 2019 r. w małopolskim sektorze przedsiębiorczości społecznej. 75% badanych organizacji zwolniła minimum 1 osobę zagrożoną wykluczeniem społecznym, przy średniej i medianie oscylującej wokół 3 pracowników; w sumie zwolniono 88% pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym w stosunku do nowoprzyjętych w 2019 r. Wskaźnik rotacji pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym wynosił w 2019 r. 58,6%, co oznacza wyjątkowo niestabilne miejsca pracy dla osób najbardziej oddalonych od rynku pracy.
 - Warto zwrócić szczególną uwagę na wskaźnik rotacji zatrudnienia w PS/spółdzielniach socjalnych (spn. s.), które wnioskuje o wsparcie finansowe na stworzenie nowych miejsc pracy. Należy zastanowić się czy nie wprowadzić obowiązkowej kontroli tego wskaźnika do dokumentacji konkursowej, na podstawie której, między innymi, dokonywana byłaby ocena potencjału wnioskodawców i podejmowana decyzja o wypłacie dotacji bądź jej wstrzymaniu.
- **Zła sytuacja PS spowodowana pandemią.** Wyniki badań wskazują na wysokie ryzyko redukcji miejsc pracy, a nawet upadłości części małopolskich przedsiębiorstw społecznych związane z ograniczeniem prowadzenia działalności.
 - Tylko zaplanowanie szerokiego spektrum wsparcia finansowego, a także doradczo-szkoleniowego i usługowego w zakresie adaptacji do nowych warunków działania umożliwi przetrwanie PS, zwłaszcza w branży gastronomicznej, turystycznej, edukacji i kultury oraz „zdrowia i urody”.
- **Zróżnicowana skala dostępności wsparcia w zakresie reintegracji społeczno-zawodowej w regionie.** Wsparcie KIS (31) dostępne było we wszystkich subregionach Województwa Małopolskiego, aczkolwiek w bardzo zróżnicowanym stopniu, natomiast wsparcie CIS (14) zaledwie w 10 powiatach. Wsparcie ZAZ (11) było dostępne zaledwie w 9 z 22 jednostek powiatowych. Dostępność wsparcia WTZ w skali regionu ocenić można jako relatywnie najlepszą (WTZ działały we wszystkich powiatach województwa małopolskiego – 68).
 - Wyzwanie dla ES: Zróżnicowana skala dostępności wsparcia powinna skłonić do zwiększenia zakresu działań animacyjnych na rzecz tworzenia jednostek reintegracyjnych we współpracy z JST i PES na terenach, w których brakuje tego typu podmiotów.

- W małopolskich podmiotach reintegracyjnych jest niska efektywność zatrudnieniowa absolwentów. Samodzielność ekonomiczną w 2019 r. uzyskało zaledwie 19,51% absolwentów WTZ , 19,53% osób, które ukończyły uczestnictwo w KIS oraz 37,25% osób które ukończyły uczestnictwo w CIS.
 - Wyzwanie dla ES: Warto promować, również odpowiednimi zapisami w RPO, zwiększenie stopnia wykorzystania instrumentu zatrudnienia wspomaganego dla osób z niepełnosprawnościami, w tym absolwentów WTZ, oraz zatrudnienia wspieranego, jako planowego elementu ścieżki wsparcia absolwentów CIS i KIS.

- Według pracowników JST, zapytanych o **potencjał lokalnych PES do świadczenia wybranych usług**, sytuacja w Małopolsce wygląda następująco:
 - ✓ usługi edukacyjne mogą być świadczone przez lokalne PES w 39% JST (w ¼ powiatów i połowie gmin miejskich),
 - ✓ usługi związane z dożywianiem osób ubogich, niesamodzielnych mogą być świadczone przez lokalne PES w 34% JST (głównie w gminach miejsko-wiejskich oraz miejskich),
 - ✓ usługi opiekuńcze, tak ważne z perspektywy opieki nad osobami niesamodzielnymi, często samotnymi, mogą być świadczone przez lokalne PES w 31% JST (około połowie powiatów i gmin miejsko-wiejskich i tylko w co czwartej gminie wiejskiej),
 - ✓ wsparcie specjalistyczne jest dostępne mogą być świadczone przez lokalne PES w 30% JST (głównie w powiatach i gminach miejskich),
 - ✓ rzadkością jest: opieka medyczna świadczona przez PES (dostępna w ok. 17% JST, na szerszą skalę tylko w powiatach i gminach miejskich) oraz rozwój przedsiębiorczości (dostępny w 15% JST).
 - Wyzwanie dla ES: wdrożenie działania edukacyjne oraz animacyjne skierowanych do JST, organizacji i mieszkańców wspierające powstawanie nowych PES świadczących kluczowe usługi społeczne. Do tego celu należy wykorzystać zarówno zasoby lokalne JST, ale przede wszystkim wsparcie finansowe dostępne ze środków unijnych i funduszy krajowych.

- W ostatnim roku odnotowano znaczny wzrost JST stosujących niemal wszystkie formy współpracy z PES (poza regrantingiem). W stosunku do danych z 2018 r. o 20 % wzrosło powierzenie PES realizacji zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji, o ponad 10 % wzrosły niefinansowe formy współpracy: wzajemne informowanie się o planowanych działaniach, konsultacje projektów aktów normatywnych, wsparcie lokalowe, tworzenie wspólnych zespołów doradczych oraz jedna finansowa forma współpracy – udzielanie pożyczek i gwarancji.
- Chociaż blisko 80% JST deklaruje stosowanie klauzul zastrzeżonych w zamówieniach publicznych, to niezwykle rzadko stosowane są preferencje dla PES (np. związane z zatrudnianiem określonych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym). Stosowane klauzule dotyczą przeważnie obowiązku zatrudniania na umowy o pracę.
 - Wyzwanie dla ES: promowanie i edukowanie nt. korzyści ze stosowania klauzul społecznych w sektorze publicznym.

- System wsparcia ekonomii społecznej w Małopolsce stanowią akredytowane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (OWES), Samorząd Województwa Małopolskiego (dysponent

środków finansowych na realizację projektów OWES) oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, który jako jednostka organizacyjna samorządu województwa jest odpowiedzialny za koordynację działań na rzecz ekonomii społecznej w regionie.

- W ramach OWES dostępne są **usługi animacji lokalnej** dla lokalnych społeczności i JST zainteresowanych inicjatywami ES, w tym szkolenia dla liderów; **usługi rozwoju ekonomii społecznej**, w tym wsparcie finansowe na założenie/przystąpienie/zatrudnienie w przedsiębiorstwie społecznym; **usługi wsparcia dla istniejących przedsiębiorstw społecznych**.
- W subregionach Małopolski Zachodniej i Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (KOM) liderem konsorcjum MOWES jest Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej (Fundacja GAP). Partnerzy:
 - Agencja Rozwoju Małopolski Zachodniej S.A. (ARMZ)
 - Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych (BIS)
 - FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Demokracji (MISTiA)
 - Spółdzielnia Socjalna OPOKA
- W subregionach tarnowskim, sądeckim i podhalańskim liderem konsorcjum MOWES jest Towarzystwo Oświatowe Ziemi Chrzanowskiej w Chrzanowie. Partnerzy:
 - Fundacja im. Hetmana Jana Tarnowskiego
 - Fundacja Rozwoju Regionu Rabka
 - Fundacja Miejsc i Ludzi Aktywnych
 - Stowarzyszeniem Inicjatyw Społecznych i Oświatowych „Cumulus”.
- Aby uzyskać dostęp do informacji o konkretnych usługach w danym subregionie można skorzystać z informacji na stronie www.es.malopolsaka.pl w zakładce: Znajdź ofertę dla siebie.

II. Sytuacja demograficzna oraz społeczno-gospodarcza Małopolski.

II.1 Sytuacja demograficzna Małopolski²¹

- W 2019 roku województwo małopolskie zamieszkiwało 3 410 901 osób (4 miejsce w skali kraju). W regionie odnotowuje się systematyczny wzrost liczby ludności, będący efektem utrzymującego się od wielu lat dodatniego przyrostu naturalnego i dodatniego salda migracji.

²¹ Na podstawie: Ocena zasobów pomocy społecznej Województwa Małopolskiego za rok 2019, <https://www.rops.krakow.pl/lewa/publikacje-13/raporty-z-badan-22.html> (data pobrania 14.12.2020) oraz Diagnoza i analiza trendów rozwojowych SRWM 2030, https://www.malopolska.pl/userfiles/uploads/Rozwoj%20Regionalny/Strategia%20Ma%20C5%82opolska%202030/2020-12-17_Zalacznik_Strategia_SWM_2030.pdf (data pobrania 13.01.21).

- Wzrost ludności województwa jest bardzo nierównomierny przestrzennie. Największą dynamikę przyrostu mieszkańców w latach 2008–2018 zaobserwowano w gminach skupionych wokół Krakowa: w mieście Niepołomice (42,37%) oraz w Zielonkach (34,64%), Michałowicach (28,58%) i Wielkiej Wsi (27,21%). Z kolei w północnej części województwa, głównie w powiatach: miechowskim, proszowickim i dąbrowskim, liczba ludności wyraźnie spada.
- Małopolska jest regionem o jednym z najwyższych wskaźników przyrostu naturalnego, jednak wartość wskaźnika dla regionu maleje. W latach 2012-2019 przyrost naturalny w regionie był cały czas dodatni i pozostawał na poziomie znacznie wyższym niż średnia dla Polski, gdzie przyrost naturalny w tym okresie był ujemny lub z wartością zerową (współczynnik dla Małopolski = 1,2 na 1 tys. mieszkańców w 2019 r. ; w 2018 r. = 1,6; w 2017 r. = 1,9).
- **Struktura wiekowa ludności Małopolski ulega zmianie. Od 2012 r. zanotowano wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym wśród mieszkańców regionu, który wyniósł 3,1 %, co w liczbach bezwzględnych oznacza wzrost o ponad 116 tys. osób. W odniesieniu do mieszkańców w wieku 60+ w stosunku do 2012 r. ich liczba wzrosła o ponad 130 tysięcy, co oznacza wzrost udziału tej grupy w populacji do 23,5% w 2019 r.**
- Z kolei odsetek osób młodych w populacji spadł o 0,3 % w okresie od 2012r. i charakteryzował się mniejszą dynamiką niż odsetek najstarszej części populacji.

W kontekście przemian demograficznych SRWM określa dwa główne wyzwania:

- **Konieczność podjęcia wieloaspektowych działań w celu zapewnienia odpowiedniej liczby osób aktywnych na rynku pracy wobec malejącej liczby osób w wieku produkcyjnym.**
- **Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług społecznych i zdrowotnych odpowiadających na potrzeby rosnącej grupy osób starszych.**

II.2 Sytuacja gospodarcza Małopolski.²²

- Potencjał gospodarczy województwa małopolskiego liczony wartością wytworzonego produktu krajowego brutto należy do czołówki krajowej, zajmując 5. miejsce; głównie dzięki pozycji Krakowa, w którym koncentruje się 41,5% wytworzonego PKB.
- Małopolska należy do grupy umiarkowanych innowatorów w UE: zajmuje 155. Miejsce (na 238 regionów). Kontekst: *Polska jest wśród 28 krajów UE jednym z najsłabszych państw pod względem innowacyjności (w Europejskim Rankingu Innowacyjności 2019 zajęła 4. miejsce od końca).*
- Na koniec 2019 roku w regionie zarejestrowanych było prawie 410 tys. podmiotów gospodarczych. Rocznie w regionie przybywa ok. 10 tys. nowych firm, a w 2019 roku przybyło ich prawie 20 tys. Dla porównania, podmiotów ekonomii społecznej w Małopolsce jest 8,6 tys., co oznacza, że jest ich blisko 50 razy mniej niż przedsiębiorstw.

²² Na podstawie: Diagnoza i analiza trendów rozwojowych SRWM 2030, op.cit.

- Wskaźnik dotyczący liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców wyniósł 120 (6. miejsce w kraju) w 2019 r.
- Przedsiębiorczość jest bardzo zróżnicowana terytorialnie. Najwyższy wskaźnik w latach 2008–2019 był niezmiennie w powiecie tatrzańskim (165 w 2019 roku) i w Krakowie (189), natomiast najniższy w powiecie dąbrowskim (64).
- W Małopolsce, a głównie w Krakowie, istnieje silne środowisko startupów (ok. 10% badanych polskich startupów pochodzi z Krakowa). Małopolska społeczność startupowa jest bardzo aktywna – tylko w 2018 roku (wg portalu crossweb.pl) w Krakowie odbyło się ponad 800 wydarzeń organizowanych przez środowiska startupowe i adresowanych do nich, a spotkania networkingowe i wydarzenia branżowe są dla nich najlepszym źródłem pozyskania wiedzy i nawiązania kontaktów biznesowych. Małopolskie startupy specjalizują się głównie w obszarach big data, analityka i Internet Rzeczy, na kolejnych miejscach są fintech (technologie finansowe), technologie marketingowe oraz produktywność i zarządzanie.

Wybrane (w kontekście systemu wsparcia PS) wyzwania wskazane w SRWM:

- Rozwój narzędzi służących wsparciu przedsiębiorczości i promowaniu postaw przedsiębiorczych w Małopolsce, w tym wsparcie startupów.
- Wsparcie w celu tworzenia i rozwoju inicjatyw współpracy przedsiębiorstw, m.in. klastrów.
- Ułatwienie dostępu do zaawansowanych usług dla przedsiębiorstw.

II.3 Rynek pracy w Małopolsce.

Według danych GUS stopa bezrobocia na dzień 31 października 2020 r. wyniosła w Małopolsce 5,2%. Małopolska jest bardzo zróżnicowana pod względem skali bezrobocia. Najwyższy wskaźnik = 10,8% odnotowano w powiecie dąbrowskim, następnie nowosądeckim = 8,9% oraz w tatrzańskim = 8,2%. Najlepsza sytuacja na rynku pracy występuje m. Krakowie = 2,9%, w m. Nowy Sącz i w powiecie myślenickim = 3,7%.²³

Według danych dotyczących małopolskiego rynku pracy zawartych w Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”²⁴:

- w IV kwartale 2019 r. **osoby pracujące stanowiły 97,2% wszystkich aktywnych zawodowo Małopolan**, co pokazuje, iż osoby chętne do pracy przeważnie znajdowały zajęcie. Liczba wolnych miejsc pracy w Małopolsce zwiększyła się w okresie 2008–2019 (dane na koniec IV kwartału) z 5,5 tys. do 13,6 tys., a deficyt kandydatów do pracy obejmował coraz więcej branż.
- Wraz ze zmniejszaniem się liczby bezrobotnych zmianie uległa ich struktura. W 2019 roku **84,2% zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły osoby będące w szczególnej sytuacji na**

²³ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/bezrobotni-zarejestrowani-i-stop-a-bezrobocia-stan-w-koncu-pazdziernika-2020-r-,2,99.html>

²⁴ SRW Małopolska 2030, s. 44-49

rynku pracy. Najliczniejszą grupę bezrobotnych w szczególnej sytuacji stanowili długotrwanie bezrobotni. Ich udział wśród wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych wyniósł na koniec 2019 roku 48,0%, przy czym najniższy był w powiecie myślenickim (23,7%), najwyższy w tatrzańskim (61,1%). Długotrwałe bezrobocie, tak jak w latach poprzednich, było związane z: wiekiem (60% bezrobotnych w wieku powyżej 50. roku życia i 31% bezrobotnych poniżej 30. roku życia to osoby długotrwałe bezrobotne), niepełnosprawnością (60%), opieką nad małymi dziećmi (56%) oraz z korzystaniem ze świadczeń pomocy społecznej (74%).

- Analiza trendów w długim okresie wskazuje, iż **poważnym problemem pozostaje bierność zawodowa.** W 2019 roku nie pracowało ani nie poszukiwało pracy 1,155 mln Małopolan (dane średnioroczne). W I kwartale 2020 roku było ich 1,172 mln, a w II kwartale 1,185 mln. Wśród biernych zawodowo osoby w wieku produkcyjnym stanowiły 37,9%. Osób nieposzukujących pracy było 99,6% ogólnej liczby biernych zawodowo, wśród nich: 55,1% nie poszukiwało pracy w związku z emeryturą, 18,6% ze względu na naukę i uzupełnianie kwalifikacji, 9,2% z uwagi na chorobę, niesprawność, 5,6% z innych powodów osobistych lub rodzinnych, a 1,5% osób z powodu zniechęcenia bezskutecznością poszukiwań pracy²⁵. Aktywizacja biernych zawodowo wymaga intensywnych i niestandardowych działań, gdyż osoby te często nie są zainteresowane podjęciem pracy ze względu na stan zdrowia, brak aktualnych kwalifikacji czy pobierane świadczenia.
- Z projektu „Małopolskie gwarancje na rzecz aktywności społeczno-zawodowej” wynika, iż **konieczność zapewnienia opieki nad dziećmi lub osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu może być głównym (poza emeryturą) powodem pozostawania bez zatrudnienia** (35% wskazań przez uczestników projektu).
- Odsetek kobiet wśród biernych zawodowo stanowi 61% ogółu osób niepracujących i nieposzukujących pracy w Małopolsce, w Polsce 62%. Wzrost bierności zawodowej (podobnie jak spadek zatrudnienia) wystąpił w jednej grupie wiekowej, tj. wśród osób w wieku 30-39 lat (z 11,7% w 2008 roku do 14,0% w 2019 roku).
- Wśród biernych zawodowo przeważały osoby w wieku 55 lat i więcej, których na koniec 2019 roku (dane za IV kwartał) było w Małopolsce 752 tys. (tj. 64,1% biernych zawodowo).
- **Jedną z najbardziej wykluczonych grup na rynku pracy są osoby z niepełnosprawnościami**, a sytuacja w Małopolsce w tym względzie jest od lat gorsza niż średnia ogólnopolska. W 2019 roku biernych zawodowo było 239 tys. niepełnosprawnych mieszkańców Małopolski (87,2% wszystkich osób z niepełnosprawnością w wieku 16 lat i więcej), a udział pracujących w tej grupie (12,4%) był przeszło 4 razy niższy niż w przypadku całej zbiorowości. Badania wskazują, iż tak młodzi po ukończeniu szkoły mają problemy z wejściem na rynek pracy, jak i osoby, które stały się niepełnosprawne w trakcie zatrudnienia mają problemy z integracją zawodową i utrzymaniem pracy.
- We wrześniu 2020 r. **przeciętne miesięczne wynagrodzenie** (brutto) było wyższe o 5,6% r/r oraz o 0,6% m/m wynosząc **5371,56 zł.** W sektorze przedsiębiorstw w **Małopolsce wyniosło 5475,27 zł** i było o 8,1% wyższe niż rok wcześniej.

²⁵ <https://krakow.stat.gov.pl/opracowania-biezace/informacje-sygnalne/praca-wynagrodzenie/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-w-województwie-malopolskim-iii-kwartal-2020-r-,6,61.html#>

Elementem decydującym o atrakcyjności danej oferty przestało być wyłącznie wynagrodzenie. Według badań GUS na temat najważniejszych czynników w pracy zawodowej, wśród trzech najczęściej wymienianych, oprócz odpowiedniej płacy, znalazły się: brak napięć i stresów oraz stabilność zatrudnienia. Wydaje się, iż epidemia COVID-19 wzmocniła jeszcze te tendencje. Z badania przeprowadzonego w kwietniu 2020 roku na potrzeby raportu dotyczącego postaw i oczekiwań młodych pracowników wynika, iż dla 59% respondentów ważniejsze od wysokich zarobków jest zrównoważone podejście do podziału pomiędzy pracą a życiem prywatnym (work-life balance). W pracy za najważniejsze uznawane są: przyjazna atmosfera (50,0% wskazań), możliwość zdobycia doświadczenia zawodowego (49,4%), poczucie sensu wykonywanej pracy (43,2%), wysokie zarobki (42,5%), praca zgodna z zainteresowaniami (36,4%) oraz stabilne i bezpieczne zatrudnienie (35,9%). Jak wynika z przeprowadzonych w 2020 roku badań firmy Hays Poland, możliwość elastycznej pracy znalazła się na 1. miejscu wśród pozapłacowych oczekiwań pracowników.

- W kontekście wpływu pandemii warto podać na koniec informację kontekstową dotyczącą subiektywnej oceny sytuacji w miejscu pracy. Według danych CBOS we **wrzeźniu 2020 r. 2/3 pracujących zarobkowo Polaków oceniło pozytywnie sytuację w swoich zakładach pracy** (co dziesiąty ocenił ją jako bardzo dobrą) – bez zmian względem września 2019 r. Tylko 1,5% respondentów określiło ją jako bardzo złą. Równocześnie **73% pracujących zarobkowo Polaków deklarowało poczucie pewności zatrudnienia**. Tylko 5% bardzo poważnie liczyło się z utratą obecnej pracy. Największe poczucie zagrożenia bezrobociem wśród pracujących w spółkach (prywatnych i państwa) – 33% wskazań pesymistycznych.²⁶

Wyzwania wskazane w SRWM:

- Wsparcie dla osób, które straciły lub stracą pracę w wyniku kryzysu wywołanego pandemią COVID-19.
- Aktywizacja zawodowa rezerw kapitału ludzkiego spośród osób biernych zawodowo i długotrwale bezrobotnych.
- Wspieranie osób pracujących w zmianach zachodzących na rynku pracy.
- Wsparcie pracodawców w wypracowaniu, wdrażaniu i rozwijaniu nowoczesnych form zarządzania pracownikami (m.in. zarządzanie wiedzą, wiekiem, profilaktyka zdrowotna, formy godzenia życia zawodowego z prywatnym).
- Przeciwdziałanie zjawisku ubóstwa pracujących w celu poprawy spójności społecznej.
- Wykorzystanie potencjału imigrantów na rynku pracy.
- Doskonalenie rozwiązań wspierających rynek pracy na wypadek wystąpienia kryzysu – zarówno mechanizmów prewencyjnych, jak i łagodzących skutki.

²⁶ Wpływ pandemii COVID-19 na sytuację społeczno-gospodarczą *materiał nr 10/2020*. Zespół Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego.

II.4 Potencjał Małopolski związany z dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym²⁷

Atuty Małopolski związane z dziedzictwem kulturowym, krajobrazowym i historycznym warto przeanalizować pod kątem wykorzystania ich przez sektor ES. Unikalne walory Małopolski mogą być sprężyną napędową dla wielu komercyjnych i społecznych działań PES.

- W przedstawionej przez GUS w 2017 roku *Analizie walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia* województwo małopolskie zostało ocenione, jako najbardziej atrakcyjne turystycznie województwo w kraju, a aż 6 JST z Małopolski znalazło się w pierwszej piętnastce najbardziej atrakcyjnych powiatów w Polsce.
- Do najważniejszych szlaków i tras tematycznych związanych z zabytkami, dziedzictwem kulturowym, w tym z dziedzictwem niematerialnym zaliczyć należy m.in. Szlak Architektury Drewnianej – jeden z najbardziej rozpoznawalnych szlaków dziedzictwa w Polsce (ponad 1,5 tys. km oznakowanych dróg i 253 obiekty), Szlak Orlich Gniazd, Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni czy Małopolską Trasę UNESCO.
- Województwo małopolskie to także region o dużym bogactwie miejsc kultu religijnego. Znajduje się tu wiele sanktuariów, które przyciągają pielgrzymów z całego świata.
- Największa w Polsce długość wytyczonych szlaków turystycznych (9,4 tys. km szlaków turystycznych, w tym aż 3,4 tys. km szlaków pieszych górskich, 2,5 tys. km szlaków konnych oraz 1,8 tys. km szlaków rowerowych).
- Małopolska posiada wyjątkowo dogodne warunki do rozwoju turystyki aktywnej i rekreacyjnej. W województwie realizowany jest projekt budowy sieci regionalnych tras rowerowych VeloMałopolska, który połączy najciekawsze turystycznie i przyrodniczo miejsca w regionie i ułatwi bezpieczny dojazd na rowerze do szlaków rowerowych. Docelowo rowerzyści będą mogli skorzystać z prawie 1 tys. km dobrze oznakowanych 8 tras o europejskim standardzie (do końca 2019 roku oddano do użytku 438 km zaplanowanych tras). Sieć VeloMałopolska stanowi szkielet pozwalający na dołączenie do niego kolejnych ścieżek, realizowanych przez poszczególne gminy i powiaty.
- Małopolska to region oferty uzdrowiskowej. W województwie znajduje się 11 obszarów spełniających wymagania zawarte w ustawie o lecznictwie uzdrowiskowym. Zabiegi dostępne są w 47 zakładach uzdrowiskowych (17,7% ogólnopolskiej bazy obiektów uzdrowiskowych).
- **Turystyka biznesowa.** Kraków jest bardzo atrakcyjnym miejscem do organizowania międzynarodowych konferencji, spotkań, kongresów, targów i wystaw. Stolica regionu oferuje rozbudowaną bazę kongresowo-konferencyjną i noclegową oraz dobrą dostępność komunikacyjną.
- Warto rozwijać bazę noclegową – niemal 78% ogółu odwiedzających Małopolskę w 2019 roku stanowili turyści (13,86 mln osób), czyli goście nocujący w regionie.
- Widoczna od lat stała tendencja wzrostowa ruchu turystycznego w Małopolsce została gwałtownie zahamowana na skutek epidemii COVID-19. W okresie od marca do maja 2020 roku w regionie całkowicie zanikł ruch turystyczny, zarówno w turystyce krajowej, jak i zagranicznej. W optymistycznym scenariuszu wydarzeń, strata dla Małopolski

²⁷ Na podstawie: Diagnoza i analiza trendów rozwojowych SRWM 2030, op.cit.

w 2020 roku w stosunku do roku 2019 z powodu COVID-19 **wyniesie 8,9 mld zł**. Niestety, druga fala epidemii, która stała się faktem, spowodowała utrzymanie negatywnych scenariuszy i pogłębienie straty finansowej dla gospodarki turystycznej w Małopolsce.

Wyzwania wskazane w SRWM (ważne w kontekście rozwoju inicjatyw ES):

- Wydłużenie czasu pobytu turysty w województwie oraz ukierunkowanie jego zainteresowania na nowe obszary.
- **Rozwinięcie konkurencyjnych, markowych produktów turystycznych o charakterze regionalnym przy równoczesnym kształtowaniu lokalnych marek bazujących na walorach kulturowych i przyrodniczych Małopolski.**
- Rozwój oferty zrównoważonej turystyki, przyjaznej środowisku i oszczędzającej jego zasoby.
- Stworzenie zintegrowanego, efektywnego systemu koordynacji promocji i zarządzania turystyką.
- Zwiększenie satysfakcji turystów dzięki zastosowaniu nowoczesnych technologii i ulepszeniu dostępu do informacji turystycznej.

II.4.1 Wyzwania społeczne i gospodarcze w dobie pandemii²⁸.

- **Polska gospodarka ma cechy, dzięki którym powinna poradzić sobie z pandemią dużo lepiej niż większość krajów. Należą do nich:** silne zróżnicowanie sektorowe, niski udział turystyki w PKB, płynny kurs walutowy, którego słabość ogranicza spadek przychodów eksporterów, równowaga na rachunku obrotów bieżących, która z kolei zapobiega nadmiernemu osłabieniu złotego zagrażającemu wypłacalności podmiotów mających zobowiązania w walutach, nadwyżka importu nad eksportem surowców energetycznych.
- Zapewnienie **płynności finansowej przedsiębiorstw jest kluczowym priorytetem obecnej polityki gospodarczej.**

Społeczeństwo:

- Kryzys, którym jest czas zagrożenia epidemicznego, wyzwala ryzyko rozpadu dotychczasowych sposobów myślenia i działania.
- Pomoc powinna mieć, o ile to możliwe, charakter wzajemności, a nie paternalistyczny, czy hierarchiczny. System pomocy pasywnej nie wnosi nowej jakości w poprawę sytuacji życiowej osób czy społeczności wymagających wsparcia. Ważne jest, aby sytuacje w której jedni pomagają, a inni tę pomoc przyjmują nie zwiększały dystansu społecznego, a tym samym nie pogłębiały różnic.

²⁸ Alerty ekspercki – rekomendacje ekspertów z GAP i OEES wobec kryzysu, <https://oees.pl/dobrzewiedziec/> (data pobrania: 18.12.20).

- W sytuacji kryzysu należy przywrócić idee odpowiedzialnej wspólnoty lokalnej wynikające z zaangażowania obywatelskiego, niezależnie czy reprezentujemy sektor publiczny, prywatny czy organizacji pozarządowych.

Edukacja:

- Wielu uczniów nie uczestniczyło w zajęciach, ryzyko wypadnięcia z rytmu nauki zdecydowanie się powiększyło. Dotarcie do tych rodzin, w których są uczniowie zagrożeni, to ważne zadanie oświatowe. **Po ustaniu sytuacji kryzysowej należy wprowadzić zajęcia wyrównawcze, rekompensujące ograniczenia czasu pandemii.** Zajęcia powinny mieć charakter zarówno powszechny (w odniesieniu do podstawy programowej i programów nauczania), jak i profilowany dla grup wykluczonych przed i w trakcie epidemii: cyfrowo i kompetencyjnie (obozы wyrównawcze, praca indywidualna z uczącymi się, szkolenia dla nauczycieli i wykładowców itp.)
- Niezbędne jest zaplanowanie wsparcia nauczycieli i wykładowców w rozwijaniu kompetencji cyfrowych.

Biznes:

- Digitalizacja procesów oraz odpowiednio przygotowana infrastruktura pozwoliły na bardzo **szybkie i płynne przestawienie się w tryb pracy zdalnej.** Praca wróciła do swojego podstawowego znaczenia: przestała oznaczać miejsce jej wykonywania, a zaczęła oznaczać (współ)działanie. Firmy nauczyły się zarządzania i monitorowania **pracy zdalnej, która per saldo okazała się nawet o 15% bardziej wydajna.**
- Postępująca cyfryzacja jak i robotyzacja procesów połączona z masowością pracy zdalnej spowodują **wzrost istotności kompetencji cyfrowych oraz umiejętności miękkich** takich jak kreatywność, elastyczność, pro-aktywność, innowacyjność, odwaga/umiejętność testowania nowych rozwiązań i uczenia się na niepowodzeniach.
- **Sfera usług publicznych musi przyspieszyć cyfryzację – inaczej żadna koordynacja działań kryzysowych w przyszłości nie będzie możliwa.**
- Wiele wysoko opłacanych profesji i branż w czasach pandemii okazało się dla społeczeństwa mało przydatne, natomiast **kluczowe okazały się te słabo wynagradzane (pielęgniarki, salowe, kierowcy, kurierzy, nauczyciele, pracownicy firm oczyszczania miasta etc.);**
- Globalizacja „kontenerowa”, gospodarka bez zapasów i rezerw, oparta na systemie *just in time* okazała się zupełnie nieodporna na zaburzenia i załamanie rozbudowanych łańcuchów dostaw.

Wnioski:

- Zarówno rządy państw jak i biznes muszą **inaczej spojrzeć na kwestię zapasów i rezerw.** Nie mogą być one traktowane jako strata, ale **jako zabezpieczenie.** Tak jak nikt nie dziwi się, że ubezpieczamy działalność gospodarczą i majątek, tak teraz trzeba tworzyć też wewnętrzne rezerwy i alternatywne scenariusze.
- Konieczna jest **optymalizacja łańcuchów dostaw,** by ograniczyć skutki regionalnych czy globalnych kryzysów. Systemy usług publicznych muszą być przygotowane na potencjalne zagrożenia, a **wybrane branże uniezależnione w znacznej części od globalnych dostawców.**

- Cyfryzacja wymaga jak **najszybszego, efektywnego dostępu do Internetu w każdym miejscu w Polsce**, wspierania dostępu do narzędzi pozwalających korzystać z nowych technologii, szczególnie w rodzinach wielodzietnych czy słabszych ekonomicznie. **Wykluczenie cyfrowe jest dziś znacznie groźniejsze niż wykluczenie komunikacyjne.**

II.6 Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2019.²⁹

Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2019 opracowana przez ROPS w Krakowie „obrazuje sektor małopolskiej pomocy społecznej oraz jego otoczenie na tle sytuacji społecznej i demograficznej regionu (...) Raport zawiera również wnioski i rekomendacje płynące z analizy zebranego materiału oraz przedstawia zaobserwowane trendy, w tym w odniesieniu do sytuacji związanej z epidemią wywołaną wirusem SARS-CoV-2.” Duża część danych zawartych w *Ocenie* została wykorzystana do opracowania części diagnostyczno-prognostycznej Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”.

Dla planowania rozwoju ekonomii społecznej w Małopolsce istotny jest przede wszystkim kontekst problemów społecznych kierujących Małopolan do systemu pomocy społecznej oraz zasoby systemu pomocy w regionie. Oto najważniejsze dane obrazujące sytuację odbiorców pomocy społecznej oraz strukturę dostępnego wsparcia.

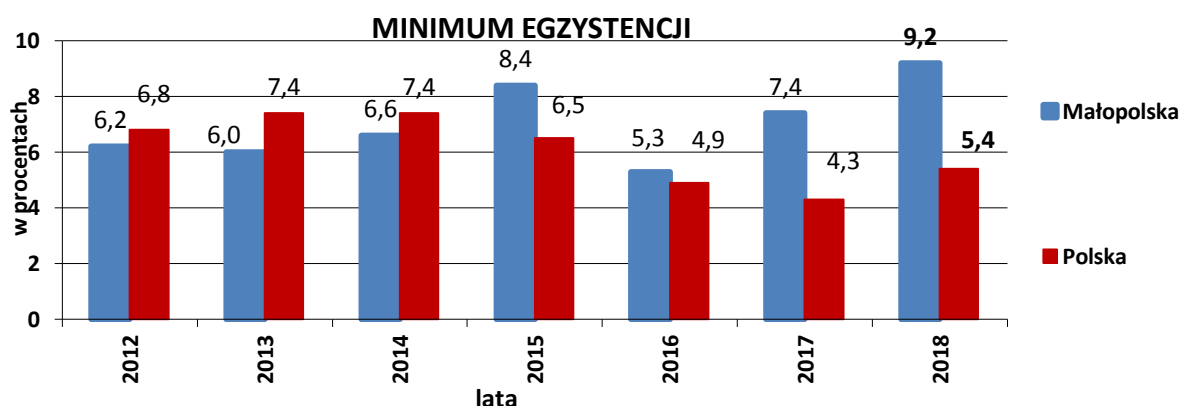
II.6.1 Profil klienta pomocy społecznej

- W 2019 r. z systemu pomocy społecznej korzystało 151,5 tys. osób, co stanowi 4,4% mieszkańców regionu.
- W roku 2019 zmniejszyła się liczba osób korzystających z systemu pomocy o prawie 11 tys., skutkiem czego odsetek mieszkańców objętych wsparciem systemu pomocy zmalał o kolejne 0,4 % i jest o 0,4 % niższy od wskaźnika ogólnopolskiego. Od 2012 do 2019 r. wskaźnik udziału korzystających z pomocy społecznej w populacji regionu obniżył się o 2,5 %, do poziomu 4,4% (z 6,9%).
- Spadek liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej w latach 2012-2019 wyniósł aż 15,4 tys., przy czym dynamika spadku była większa w przypadku rodzin z dziećmi niż rodzin bez dzieci, w tym osób samotnie gospodarujących, a największa w przypadku rodzin wielodzietnych (spadek o 44,1%).
- W 2019 r. korzystanie z pomocy społecznej było powodowane głównie: ubóstwem – 47,2%, długotrwałą lub ciężką chorobą – 47,2%, niepełnosprawnością – 34,8%, bezrobociem – 28,9%.
- Analizując dłuższe szeregi czasowe, można zaobserwować zmianę w przyczynach korzystania z pomocy społecznej:
 - ✓ bezrobocie – **spadek o 18,6 %** pomiędzy 2013 i 2019 r.,

²⁹ <https://www.rops.krakow.pl/lewa/publikacje-13/raporty-z-badan-22.html> (data pobrania 14.12.2020).

- ✓ ubóstwo – **spadek o 15,9 %** pomiędzy 2013 i 2019 r.,
 - ✓ bezradność opiekuńczo-wychowawcza – **spadek o 12,3 %** pomiędzy 2014 i 2019 r.,
 - ✓ długotrwała choroba – **wzrost aż o 11 %** pomiędzy 2013 i 2019 r.,
 - ✓ potrzeba ochrony macierzyństwa – **wzrost o 4,8 %** pomiędzy 2013 i 2019 r.,
 - ✓ niepełnosprawność – **wzrost o 5,1 %** pomiędzy 2013 i 2018 r., w 2019 r. pierwszy spadek.
- W 2018 r. (ostatnie dane dla regionu z tego zakresu) w województwie małopolskim, podobnie jak i w Polsce, odnotowano wzrost udziału mieszkańców żyjących poniżej minimum egzystencji, relatywnej granicy ubóstwa i ustawowej jego granicy. **Według GUS³⁰ w Polsce w 2018 r. stopa ubóstwa skrajnego wyniosła 5,4%, czyli o 1,1 p. proc. więcej niż w 2017 r. (...)** W analizowanym okresie zasięg ubóstwa ustawowego kształtował się na zbliżonym poziomie i wynosił ok. 11% (10,9% w 2018 r. wobec 10,7% w 2017 r.) (...) W 2018 r. ubóstwa relatywnego doświadczało 14,2% osób w gospodarstwach domowych.
 - Szczególnie narażone na ubóstwo skrajne w 2018 r. były gospodarstwa utrzymujące się głównie z tzw. niezarobkowych źródeł, w tym przede wszystkim ze świadczeń społecznych innych niż emerytury i renty (stopa ubóstwa na poziomie ok. 14%), gospodarstwa domowe rolników (ok. 11%) i rencistów (ok. 8%). Ubóstwem skrajnym dotknięte były przede wszystkim gospodarstwa domowe osób mających niski poziom wykształcenia. Do czynników zwiększających zagrożenie ubóstwem należy także zaliczyć obecność osoby niepełnosprawnej w gospodarstwie domowym. Wyższą od średniej dla Polski stopą ubóstwa skrajnego charakteryzowały się gospodarstwa z dziećmi (...) zwłaszcza z co najmniej trójką dzieci (ok. 10% osób ubogich). Wydatkami niższymi od granicy ubóstwa skrajnego częściej od mieszkańców miast odznaczały się mieszkańcy wsi, gdzie stopa ubóstwa skrajnego osiągnęła w 2018 r. poziom ponad 9% (dla porównania w miastach, w zależności od wielkości – od ok. 1% do ok. 5%).
 - W Małopolsce odsetek mieszkańców żyjących poniżej minimum egzystencji wzrósł o blisko 2% w 2019 r. i osiągnął 9,2% (przy średniej dla Polski = 5,4%).

Odsetek mieszkańców Polski i Małopolski żyjących poniżej minimum egzystencji w latach 2012-2018

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie corocznych publikacji Głównego Urzędu Statystycznego, w tym „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 r.” www.stat.gov.pl, dostęp: 26.05.2020 r.

³⁰ Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 r., GUS, 2018 r., www.stat.gov.pl, dostęp: 26.05.2020 r.

- Analizując podstawowe wskaźniki obrazujące sytuację w różnych częściach województwa, możemy zauważyć, że na przestrzeni lat 2012-2019 skala zróżnicowania pomiędzy powiatem z najmniej korzystną sytuacją a powiatem, w którym wskaźniki osiągnęły wartość najkorzystniejszą, zmniejszyła się w odniesieniu do odsetka Małopolan korzystających z pomocy społecznej. Rozwarstwienie mierzone różnicą w stopie bezrobocia i udziałem długotrwale bezrobotnych wzrosło. W 2019 r.:
- ✓ stopa bezrobocia rejestrowanego najniższa była w Krakowie (2%), najwyższa w powiecie dąbrowskim (10%);
- ✓ **udział osób długotrwale bezrobotnych** w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych najniższy był w powiecie myślenickim – 23,7%, **najwyższy w powiecie tatrzańskim – 61,1%**;
- ✓ najniższy **odsetek Małopolan korzystających z pomocy społecznej** zanotowano (średnia gmin) w powiecie krakowskim (2,6%), a **najwyższy w powiecie nowosądeckim (8,6%)**.
- Szczególnie niekorzystna sytuacja **dotyczy południowo-wschodniej części województwa**, w tym przede wszystkim powiatów: dąbrowskiego, nowosądeckiego, gorlickiego i limanowskiego, gdyż (mimo poprawy sytuacji w tym względzie) ciągle charakteryzują się one najwyższym udziałem korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ogóle ludności (biorąc pod uwagę średnią z gmin powiatu oscyluje w granicach 8,5 % przy średniej dla województwa = 4,4 %).

Wyzwanie określone dla Małopolski w SRWM:

- Skoordynowanie działań w zakresie wsparcia na rzecz wysokiej jakości zatrudnienia, usług społecznych oraz świadczeń społecznych dla osób w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, pozwalających na efektywne pełnienie ról społecznych i aktywność na rynku pracy, a docelowo skutkujących trwałym zmniejszeniem liczby osób zagrożonych ubóstwem.

II.6.2. Zasoby pomocy społecznej i jej otoczenia

- Dostęp mieszkańców Małopolski do usług społecznych ulega ciągłej poprawie, w tym za sprawą interwencji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020. Od roku 2012 w samym sektorze publicznym przybyło:
 - 94 placówki wsparcia dziennego (w 2019 r. funkcjonowało **216 tego typu placówek**),
 - 61 klubów samopomocy (w 2018 r. działało **71 tego rodzaju klubów**),
 - 45 mieszkań chronionych (w 2019 r. wykazano łącznie **105 mieszkań chronionych**),
 - 31 dziennych domów pomocy (w 2019 r. funkcjonowało **38 tego rodzaju domów**),
 - 20 klubów integracji społecznej (w 2019 r. funkcjonowały **32 kluby**),
 - 9 centrów integracji społecznej (w 2019 r. działało **14 centrów**),
 - 6 środowiskowych domów samopomocy (w 2019 r. wykazano w sumie **80 ŚDS**),

- 5 zakładów aktywności zawodowej (w 2019 r. **11 ZAZ**).
 - 3 warsztaty terapii zajęciowej (w 2019 r. funkcjonowało łącznie **68 WZJ**).
- Do wyżej wymienionych należy doliczyć jednostki powstające ze środków europejskich pozostających do dyspozycji samorządu województwa, poza sektorem pomocy społecznej i otoczenia, ale realizujące takie same funkcje – prowadzone przez organizacje pozarządowe nie działające na zlecenie samorządu, podmioty medyczne, przedsiębiorców, w tym społecznych itp. Przykładowo, **doliczając uruchomiane lub wsparte w ramach RPO WM 2014-2020 poza sektorem publicznym tzw. placówki zapewniające dzienną opiekę i aktywizację seniorom do liczby dziennych domów pomocy funkcjonujących w sektorze pomocy społecznej, liczbę takich miejsc możemy oszacować na 84**. Podobnie z placówkami wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży – w raporcie ich łączną liczbę oszacowano na 350 jednostek.
 - Pod względem dostępności mieszkańców do zasobów pomocy społecznej i jej otoczenia występuje ciągle duże zróżnicowanie w regionie. Mapę Małopolski pod tym względem zmieniają jednak środki będące do dyspozycji Samorządu Województwa Małopolskiego, wydatkowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 – 9. Oś priorytetowa „Region spójny społecznie”. Na szczególną uwagę zasługują projekty z obszaru usług opiekuńczych. W oparciu o dotychczas rozstrzygnięte konkursy, uwzględniając także konkursy rozstrzygnięte z początkiem 2020 r. łącznie w regionie powstać ma 61 nowych placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację starszych osób starszych oraz 21 centrów wsparcia opiekunów rodzinnych. W ramach projektów realizowanych na gruncie RPO WM 2014-2020 przewiduje się również utworzenie w Małopolsce 193 nowych placówek dla dzieci i młodzieży (placówki wsparcia dziennego) wraz z 23 filiami.
 - Podczas analizy zasobów „pomocowych” funkcjonujących w sektorze publicznym Małopolski zwraca uwagę niedostateczne wykorzystanie zasobów istniejących mieszkań chronionych. W 2019 r. w mieszkaniach chronionych wykorzystano mniej miejsc niż było w nich dostępnych. Z 424 dostępnych miejsc skorzystało 344 osób, co oznacza, że były one wykorzystane w 81% (rok wcześniej w 80%);

Usługi opiekuńcze

Z przeprowadzonego w 2019 roku badania kondycji rodzin w Małopolsce³¹ wynika, iż w co trzecim badanym gospodarstwie domowym mieszka osoba w wieku 65+. Osoby starsze często mieszkają samotnie – stanowiły one 56,6% wszystkich jednoosobowych gospodarstw domowych. W przypadku gospodarstw wieloosobowych, gospodarstwa z udziałem osób w wieku 65 lat i więcej stanowiły 27,5%.

- Ciągle zbyt mało jest usług opiekuńczych w stosunku do szacowanego zapotrzebowania. W 2019 r. z gminnych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania skorzystało nieco więcej mieszkańców niż przed rokiem i w poprzednich latach, ale ich zasięg nadal jest dość niewielki. Kurczy się jednak grono gmin nie świadczących usług opiekuńczych w ogóle. **Usługi opiekuńcze nie były w ogóle realizowane w 2019 r. w 6 gminach Małopolski**, rok wcześniej w 10, dwa lata

³¹ <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/blog/raport-z-badania-kondycja-rodzin-w-malopolsce/> (dostęp: 04.01.2021)

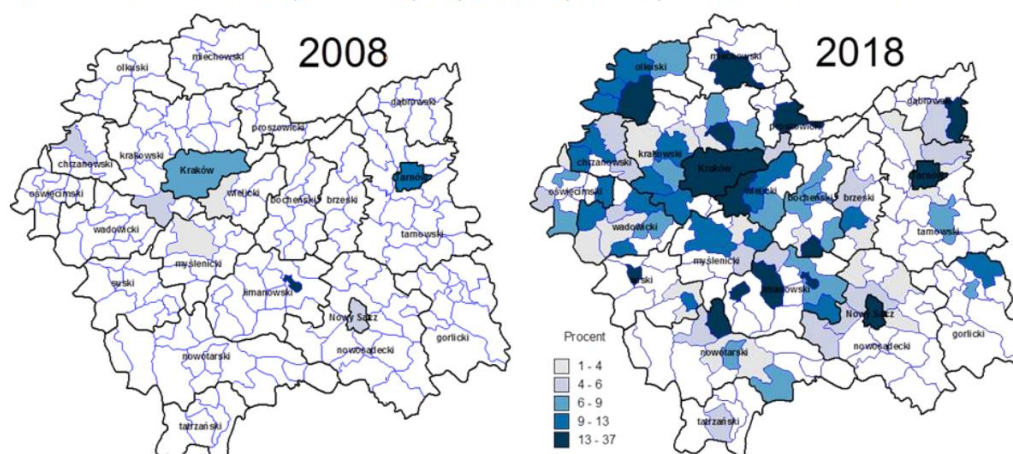
temu w 18. Dodatkowo nie więcej niż 10 osobom świadczonego tego rodzaju usługi w 72 gminach, rok wcześniej w 74.

- Uwagę zwraca powiat: gorlicki, nowosądecki, dąbrowski, limanowski (tereny o najwyższych udziałach korzystających z pomocy społecznej) oraz tarnowski, Tarnów i Nowy Sącz, gdzie przybywa zasobów – publicznych placówek pomocowych, a także Podhale – powiaty nowotarski i tatrzański, gdzie analizowana infrastruktura wciąż nie jest bogata, chociaż bardziej już zróżnicowana niż w latach poprzednich. Przy czym w powiatach nowotarskim i tatrzańskim przykładowo realizowanych jest sporo projektów europejskich dotyczących placówek dziennej opieki dla seniorów prowadzonych przez podmioty niepubliczne. Powiat gorlicki także wyróżnia się pod względem aktywności w pozyskiwaniu środków europejskich pozostających w dyspozycji regionu na uruchamianie dziennej opieki dla osób starszych.

Usługi opiekuńcze – wychowawcze dla dzieci i młodzieży oraz wsparcie rodzin ³²

- W ciągu 10 lat dostępność do opieki nad najmłodszymi dziećmi poprawiła się – w 2008 roku tylko 2,4% dzieci w regionie (w 8 miastach) objętych było opieką żłobkową, w 2018 roku odsetek ten wzrósł do 10,7%, **w 2019 roku wyniósł 12,0%**.
- Dla części mieszkańców usługi te wciąż są trudno dostępne z uwagi na ograniczoną liczbę miejsc w żłobkach, ale także z powodu ich koncentracji w większych miastach. **Może to być nisza do zagospodarowania przez lokalne PES.**

Mapa 4. Odsetek dzieci do lat 3 (bez 3-latków) objętych opieką żłobkową w Małopolsce w 2008 i 2018 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

- Ważnym elementem pomocy rodzinom jest zapewnienie wczesnego wielospecjalistycznego wsparcia dla dzieci z niepełnosprawnościami, zagrożonych niepełnosprawnością i nieharmonijnym rozwojem. Skalę potrzeb pokazuje m. in. liczba dzieci objętych wczesnym

³² Diagnoza i analiza trendów rozwojowych SRWM 2030, op. cit.

wspomaganiem rozwoju, która w Małopolsce w ciągu dekady zwiększyła się przeszło trzykrotnie (z 1526 w 2008 roku do 5038 w 2018 roku).

- Problemem jest wewnątrzregionalne zróżnicowanie dostępności do świadczeń oraz „rozproszenie” pomocy (wiele typów placówek, których działania nie są koordynowane), a także czas oczekiwania na pomoc i brak ciągłości wsparcia.
- Do wzmocnienia opiekuńczo-wychowawczych funkcji rodziny potrzebne są zarówno działania prewencyjne, jak i wsparcie w sytuacji wystąpienia kryzysu. Co istotne, wsparcie to nie powinno być zawężane do rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, trudności w sprawowaniu opieki nad dzieckiem mogą bowiem wynikać także z częstej nieobecności w domu pracujących rodziców i osłabienia relacji rodzinnych. Jednocześnie statystyki pokazują, że dzieci coraz częściej doświadczają różnego rodzaju problemów w sferze zdrowia psychicznego, mających źródło w czynnikach psychospołecznych, których rodzina (obok szkoły i grupy rówieśniczej) jest kluczowym elementem. Istotną rolę wspierającą rodziców w sprawowaniu przez nich obowiązków opiekuńczo-wychowawczych odgrywają **placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży**. Prowadzone są one w formie **opiekuńczej, specjalistycznej lub pracy podwórkowej**. W Małopolsce w 2019 roku funkcjonowało 216 placówek, oferując 8,3 tys. miejsc, z których w ciągu roku skorzystało prawie 12,4 tys. dzieci.
- Funkcją wspierającą rodziny przeżywające trudności w sprawowaniu opieki nad dziećmi pełnią również **asystenci rodzin**. W 2018 roku z tej formy pomocy skorzystało 2620 małopolskich rodzin, w 2019 roku – 2629 rodzin.
- Dla osób i rodzin potrzebujących wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych ważny jest także dostęp do **poradnictwa specjalistycznego**. Wydzielone jednostki specjalistycznego poradnictwa (39 w 2018 roku, 32 w 2019 roku) udzieliły wsparcia ponad 12 tys. osób w 2018 roku i blisko 7,9 tys. osób w roku 2019. Z usług punktów poradnictwa specjalistycznego funkcjonujących w strukturach ośrodków pomocy społecznej lub powiatowych centrów pomocy rodzinie (w 2018 roku – 44, w 2019 roku – 46) skorzystało prawie 10 tys. osób w 2018 roku i prawie 11 tys. osób w roku 2019.

W tym miejscu warto przytoczyć wyniki badania przeprowadzonego w 2020 r. wśród osób odpowiedzialnych za współpracę z organizacjami pozarządowymi w małopolskich gminach i powiatach, dające obraz potencjału PES w zakresie realizacji wyżej opisanych usług społecznych:

- usługi edukacyjne PES są gotowe świadczyć w 39% JST (w ¼ powiatów i połowie gmin miejskich);
- usługi związane z dożywianiem osób ubogich, niesamodzielnych są dostępne w 34% JST (największy wzrost w stosunku do danych z 2018 r. – o 6 %). Są dostępne głównie w gminach miejsko-wiejskich (w 56%) oraz połowie miejskich;
- usługi opiekuńcze, tak ważne z perspektywy opieki nad osobami niesamodzielnymi, często samotnymi, są dostępne w 31% (około połowie powiatów i gmin miejsko-wiejskich i tylko w co czwartej gminie wiejskiej);
- wsparcie specjalistyczne jest dostępne w 30% JST (głównie w powiatach i gminach miejskich);

- rzadkością jest opieka medyczna świadczona przez PES (dostępna w ok. 17% JST, na szerszą skalę tylko w powiatach i gminach miejskich) oraz rozwój przedsiębiorczości świadczony przez 15% JST, w tym niemal w połowie powiatów.³³

Wyzwanie określone dla Małopolski w SRWM:

- Poszerzanie oferty wsparcia rodzin w godzeniu obowiązków opiekuńczo-wychowawczych z zawodowymi oraz dedykowanej rodzinom oferty aktywnego, wspólnego spędzania czasu wolnego.

Główne kierunki działań w SRW „Małopolska 2030” dotyczące rozwoju usług społecznych

W odpowiedzi na wyżej opisane zjawiska warto wskazać kierunki działania zaplanowane w Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, czyli najważniejszym dokumencie planistycznym regionu. Mogą być one wskazówką zarówno dla samorządów lokalnych, jak i PES, w jakie działania inwestować rozwój własnych zasobów. Środki finansowe (głównie z regionalnego programu operacyjnego) będą bowiem kierowane na poniższe działania, zidentyfikowane jako kluczowe dla rozwoju Małopolski i Małopolan.

1.1. Wsparcie rodzin w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych:

1.1.1. Poradnictwo rodzinne oraz programy edukacyjne na rzecz wzrostu kompetencji wychowawczych rodziców.

1.1.2. Rozwijanie i sieciowanie usług wczesnego wielospecjalistycznego wsparcia rozwoju dziecka.

1.1.3. Rozwój usług opiekuńczych nad dziećmi do lat 3.

1.1.4. Rozwój usług środowiskowych wspierających funkcjonowanie rodziny.

1.1.5. Profilaktyka przemocy w rodzinie.

1.2. Kampanie edukacyjne przygotowujące młodzież do pełnienia ról rodzinnych, społecznych i zawodowych, a także propagujące ideę wolontariatu.

1.3. Rozwój oferty sprzyjającej aktywizacji i integracji społecznej, w tym w wymiarze międzypokoleniowym.

1.4. Pomoc osobom starszym i osobom z niepełnosprawnościami poprzez środowiskowe formy aktywizacji i wsparcia oraz rozwój placówek pobytu dziennego i opieki całodobowej.

1.5. Pomoc osobom sprawującym opiekę nad członkiem rodziny wymagającym wsparcia w codziennym funkcjonowaniu.

1.6. Integracja społeczna osób w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, w tym poprzez działania w zakresie interwencji kryzysowej.

³³ Współpraca małopolskich gmin i powiatów z podmiotami ekonomii społecznej w 2019 r. <http://www.es.malopolska.pl/raporty-z-badan-sektora-es-w-malopolsce-1/aktualne-raporty-z-badan-sektora-es> (dostęp: 04.01.2021)

1.7. Rozwój mieszkalnictwa socjalnego, wspomaganego i chronionego.

1.8. Działania z zakresu systemu pieczy zastępczej zgodne z zasadami deinstytucjonalizacji oraz wsparcie procesu usamodzielniania wychowanków.

1.9. Poprawa skuteczności, jakości i efektywności usług społecznych, w tym systemowe rozwiązania dla zapewnienia adekwatnych do potrzeb kadr pomocy i integracji społecznej.

II.6. 3 Problemy i wyzwania dla systemu pomocy społecznej spowodowane epidemią koronawirusa.

Domy pomocy społecznej

- ✓ Pandemia wymusiła szereg zabezpieczeń i zasad zwiększających bezpieczeństwo mieszkańców wprowadzonych w poszczególnych placówkach, począwszy od środków dezynfekujących dostępnych podopiecznym i pracownikom, wprowadzenia zakazu odwiedzin, zamknięcia oddziałów, po wyznaczenie oddzielnych tur posiłków.
- ✓ **Kwestią, która nastęrcza dużo problemów w sytuacji epidemii jest przyjmowanie nowych mieszkańców do DPS.** Przyjęcia są wstrzymywane lub ograniczone, odbywają się w wyjątkowych przypadkach. Ograniczenie przyjmowania nowych mieszkańców do DPS-ów ma wpływ na dochody tych placówek. Jednocześnie w związku z koniecznością zakupu środków ochrony osobistej itp. i większych nakładów na środki czystości powiaty zwracają uwagę na wzrost wydatków. Jednostki wydatkowały na takie cele środki przeznaczone na bieżące funkcjonowanie, co w ich ocenie stwarza ryzyko braków finansowych na dalsze funkcjonowanie jednostek. Na podstawie formułowanych wniosków widać, że **ciągle istnieje konieczność wsparcia DPS w dodatkowym zakupie środków ochrony osobistej i pokrywaniu innych wydatków na rozwiązania zmniejszające ryzyko zakażenia.** Mimo zaopatrywania DPS przez organy prowadzące, Agencję Rezerw Materiałowych, darczyńców oraz dokonywanie zakupów przez same jednostki ciągle istnieją niezabezpieczone potrzeby w tym względzie.
- ✓ **Wskazywane są problemy kadrowe w DPS.** Część pracowników przebywała na dodatkowym zasiłku opiekuńczym, pielęgniarki pracujące jednocześnie w placówkach służby zdrowia zastępowane były innym personelem, pozostali pracownicy musieli zabezpieczyć całość opieki nad mieszkańcami. W przyszłości (zapewne w związku z obawami potencjalnych pracowników przed cyklicznością epidemii, doświadczeniami z personelem pielęgniarskim, notowanymi w Europie porzuceniami mieszkańców przez pracowników) **problemem może być utrzymanie zatrudnienia w jednostkach całodobowych,** w tym w szczególności w domach pomocy społecznej.
- ✓ Na uwagę zasługuje sprawozdanie jednego z powiatu, w którym wskazał on na organizację pracy w powiecie w sposób polegający na **zapewnianiu ciągłości opieki nad mieszkańcem w domach pomocy społecznej poprzez wsparcie personelem zatrudnionym w podległych jednostkach takich, jak: ŚDS i WTZ, których działalność została zawieszona.** Pracownicy takich jednostek angażowali się też w szycie maseczek ochronnych.

Usługi opiekuńcze dla osób starszych

Zostały ograniczone zgodnie z aktualnymi wytycznymi, a **także na wniosek części osób objętych usługami i rodzin**, które obawiały się przeniesienia wirusa przez opiekunkę obsługującą kilka środowisk. Powodem ograniczania usług było też **podwójne zatrudnienie opiekunek środowiskowych**. Przykładowo, w jednej z gmin część mieszkańców korzysta również z usług opiekuńczych w ramach projektu unijnego. W tym projekcie pracują opiekunki zatrudnione na etat w domu pomocy społecznej znajdującym się na terenie gminy. W związku z wprowadzonym obostrzeniami opiekunki zatrudnione w DPS musiały zrezygnować z pracy na umowę zlecenia w projekcie i osoby starsze pozostały bez opieki. Trudnością dla gminy było zatrudnienie w krótkim czasie nowych opiekunek.

- ✓ **Zgłaszano zwiększoną liczbę klientów wymagających pomocy w formie usług** opiekuńczych w związku z ograniczeniami przemieszczania się, co zapewne ma związek z mniejszą niż dotychczas możliwą pomocą rodziny, ograniczeniami wyjść z domu osób starszych i niepełnosprawnych z uwagi na podwyższone ryzyko zakażenia i ciężkiego przebiegu choroby. Pracownicy socjalni dowożą zakupy osobom starszym, aby te nie musiały wychodzić z domu, dystrybuują paczki żywnościowe. Taka sytuacja w niektórych gminach spowodowała uruchomienie pomocy sąsiedzkiej, zaangażowanie do pomocy harcerzy (bywało to niekiedy koniecznością, jak w gminie, w której mimo ogłoszenia naboru, nie zgłosiły się osoby chcące pracować w charakterze opiekunek/opiekunów). Wśród dobrych praktyk w tym względzie można wymienić inicjatywę gminy Gnojnik. W trosce o zdrowie i bezpieczeństwo osób starszych, samotnych, niepełnosprawnych zamieszkujących na terenie gminy, zainicjowana została akcja „Sąsiedzki Wolontariat”, z której skorzystać mogły osoby potrzebujące pomocy.
- ✓ **Wskazano na problem z organizacją usług opiekuńczych dla mieszkańców opuszczających szpitale, bez możliwości odbycia kwarantanny**. Istniały obawy przed ewentualnym zarażeniem pracowników, którzy wykonują usługi opiekuńcze i ryzykiem przeniesienia zakażenia na inne osoby starsze, z niepełnosprawnościami objęte opieką w miejscu zamieszkania.
- ✓ Dodatkowym **problemem** powodującym ograniczenia w zakresie usług opiekuńczych **były zmiany w komunikacji publicznej** – zawieszenie części połączeń lokalnych busów. Brak lub znaczne ograniczenie komunikacji istotnie utrudniło, a nawet spowodowało czasami **zawieszenie pomocy w formie usług opiekuńczych na terenach wiejskich**. Część opiekunek, które korzystały z komunikacji publicznej, miało problem z dojechaniem do niektórych podopiecznych.
- ✓ Często wskazywano na **całkowite zawieszenie realizacji specjalistycznych usług opiekuńczych, w tym dla osób z zaburzeniami psychicznymi** (realizowanych np. przez rehabilitanta, neurologopedę). Zapewne ze względu na charakter takich usług trudno je realizować „bez konieczności kontaktu z osobą, której świadczy się usługi”, często też takie usługi wykonywane były poza miejscem zamieszkania np. w gabinetach fizjoterapeutycznych i podobnych, które nie funkcjonowały w związku z nadzwyczajną sytuacją epidemiczną. Podkreślenia wymaga fakt, że **jednocześnie** poleceniem wojewody małopolskiego czasowo **zawieszono działalność w środowiskowych domach samopomocy** na terenie województwa, będących dziennymi ośrodkami wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, zawieszono także działalność warsztatów terapii zajęciowej, z których korzystały osoby z zaburzeniami psychicznymi. Dlatego szczególnej uwagi i monitoringu wymaga sytuacja tych osób.

Pozostałe wyzwania

- ✓ Problemem w czasie epidemii są ciepłe posiłki dla dzieci. W związku z tym że, **dzieci nie uczęszczały do szkół i przedszkoli nie mogły korzystać tam z obiadów, ponadto pomoc społeczna nie mogła prowadzić dożywiania dzieci w placówkach edukacyjnych.** W związku z taką sytuacją nastąpiła zmiana pomocy z formy gorącego posiłku na zasiłek celowy (świadczenie pieniężne) przeznaczony na zakup posiłku we własnym zakresie lub zakup żywności (dofinansowany z Wieloletniego Rządowego Programu „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2019-2023).
- ✓ Prognozuje się, że w kryzysie ucierpią zwłaszcza rodziny ubogie, ludzie bez oszczędności, pracujący bez umowy albo na umowach cywilnoprawnych, w związku z tym znacznie więcej dzieci będzie wymagało dożywiania.
- ✓ Małopolskie ośrodki pomocy społecznej w związku z nadzwyczajną sytuacją związaną z epidemią wywołaną rozprzestrzenianiem się koronawirusa SARS-COV-2 w najbliższej przyszłości przewidują:
 - **Wzrost liczby klientów pomocy społecznej** i zgłaszanie się po pomoc osób i rodzin, które do tej pory nie korzystały ze wsparcia.
 - Wprowadzony stan epidemii może wpłynąć negatywnie na ekonomiczną sytuację mieszkańców gmin o charakterze turystyczno -uzdrowiskowym, których jest niemało w Małopolsce. Może się to przełożyć na sytuację mieszkańców, którzy w dużej mierze utrzymują się z tej działalności.
 - Spodziewany jest **wzrost liczby beneficjentów świadczeń** pieniężnych **o charakterze okresowym i celowym** w związku z utratą pracy i dochodów, w tym z powodu zamrożenia wielu gałęzi gospodarki, w tym tych, w których najczęściej dorabiają klienci pomocy społecznej, tj. np. gastronomia, budownictwo. Pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 już spowodowała rosnącą liczbę wypłacanych zasiłków celowych z przeznaczeniem na zakup żywności. Można się również spodziewać **wzrostu wydatków na zasiłki stałe** oraz wydatków związanych z opłacaniem **składki na ubezpieczenie zdrowotne.**
 - Skutki epidemii, z jakim prawdopodobnie przyjdzie się zmierzyć, to **niedobór środków na zadania własne gmin** z powodu znacznie niższych przychodów do budżetów gminnych, **przy jednoczesnym wzroście zapotrzebowania mieszkańców na pomoc.** W przyszłości ośrodek pomocy społecznej będzie musiał zmierzyć się z jednoczesnym zabezpieczeniem środków na zapewnienie bezpieczeństwa pracownikom w wykonywaniu obowiązków służbowych w biurze i w terenie oraz na większą liczbę świadczeń.
- W opinii pracowników socjalnych nie ulega wątpliwości, że **trudna sytuacja wpłynie na kondycję psychiczną mieszkańców**, a co za tym idzie wzrośnie liczba osób potrzebujących specjalistycznego wsparcia np. psychologicznego.
- Powiatowe centra pomocy rodzinie wśród wyzwań na przyszłość lokują, m.in. przygotowanie się na **zwiększoną liczbę klientów interwencji kryzysowej** wymagających wsparcia i poradnictwa, między innymi ze względu na przedłużający się stan lęku, utratę poczucia bezpieczeństwa, problemy finansowe.

III. Sektor ekonomii społecznej w Małopolsce

Sektor ekonomii społecznej w Małopolsce tworzy ok. 8,6 tys. różnego typu podmiotów:

Forma prawna	Liczba podmiotów	Źródło:
Stowarzyszenia	4769, w tym posiadające status OPP: 350	KRS (stan na dzień 12.01.2021 r.)
Fundacje	2785, w tym posiadające status OPP: 242	KRS (stan na dzień 12.01.2021 r.)
Koła gospodyń wiejskich	813	Krajowy Rejestr KGW prowadzony przez ARiMR (stan na dzień 12.01.21 r.)
Przedsiębiorstwa społeczne	85	Baza ROPS (stan na dzień 31.12.2020 r.)
Warsztaty terapii zajęciowej	68	Dane PFRON (stan na dzień 12.01.21 r.)
Zakłady pracy chronionej	42	Rejestr prowadzony przez Wojewodę Małopolskiego (stan na dzień 12.01.21 r.)
Kluby integracji społecznej	32	Rejestr prowadzony przez Wojewodę Małopolskiego (stan na dzień 12.01.21 r.)
Centra integracji społecznej	13	Rejestr prowadzony przez Wojewodę Małopolskiego (stan na dzień 12.01.21 r.)
Zakłady aktywności zawodowej	11	Rejestr prowadzony przez Wojewodę Małopolskiego (stan na dzień 12.01.21 r.)

III.1 Przedsiębiorstwa społeczne.

W Małopolsce na dzień 31.12 2020 r. funkcjonowało 85 podmiotów posiadających zweryfikowany status przedsiębiorstwa społecznego. Były to w przeważającej mierze spółdzielnie socjalne (34); na drugim miejscu pod względem najpopularniejszych form prawnych znajdowały się spółki non-profit (22), następnie fundacje z działalnością gospodarczą (20). Najmniej popularną formą prowadzenia przedsiębiorstwa społecznego w Małopolsce były stowarzyszenia (9).

Główne branże działalności małopolskich przedsiębiorstw społecznych to:

- usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej (29),
- edukacja i kultura (28),
- gastronomia (27),
- rekreacja i turystyka (12),
- budownictwo (10),
- zdrowie i uroda (9),
- usługi socjalne (8)³⁴.

Aktualne dane na temat przedsiębiorstw społecznych (liczba, formy prawne, branże oraz dane teleadresowe) dostępne są w zakładce:

<http://es.malopolska.pl/status-przedsiębiorstwa-społecznego/lista-malopolskich-przedsiębiorstw-społecznych>

Zatrudnienie w małopolskich przedsiębiorstwach społecznych na koniec 2019 r.³⁵

- 94% badanych PS i spn. s. zatrudnia średnio 9 osób przy medianie 6. Są to dane dla zatrudnienia mierzonego ogółem, bez względu na formę zatrudnienia.
- Badane organizacje zatrudniają w dużej mierze na umowę o pracę – w tej formie świadczy pracę 88,5% ogółu pracowników badanych PS i spn. s. 60% organizacji stosuje również umowy cywilno-prawne, jednak zawiera je z dużo mniejszą liczbą osób niż w przypadku umów o pracę.
- Z zatrudnienia subsydiowanego (dofinansowanego np. z PFRON lub z FP) korzysta mniej niż 1/3 badanych PS. Jednak te organizacje, które korzystają z dofinansowania do miejsca pracy są relatywnie dużymi pracodawcami – zatrudniają w tej formule średnio 7 pracowników, przy medianie 4.
- 82% badanych organizacji zadeklarowała zatrudnienie minimum jednej osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym, dając pracę średnio 5 osobom przy medianie równej 3. Stanowi to 56% z ogółu pracowników zatrudnianych przez organizacje posiadające min. 1 pracownika zagrożonego wykluczeniem społecznym.
- Bardzo niepokojące są dane świadczące o poziomie zwolnień, które dotknęły osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w 2019 r. w małopolskim sektorze przedsiębiorczości społecznej. 75% badanych organizacji zwolniła minimum 1 osobę zagrożoną wykluczeniem społecznym, przy średniej i medianie oscylującej wokół 3 pracowników; w sumie zwolniono 88% pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym w stosunku do nowoprzyjętych w 2019r.³⁶

³⁴ Wskazania dot. branży nie sumują się do liczby PS gdyż można wskazać trzy kluczowe dziedziny działalności.

³⁵ Na podstawie badania pn. [Monitoring kondycji przedsiębiorstw społecznych i spółdzielni socjalnych w Małopolsce w 2019 roku](#)

³⁶ więcej: Marta Lulewicz, Renata Śliwa, Zatrudnienie w przedsiębiorstwach społecznych, [w:] , Ekonomia i przedsiębiorczość społeczna. W kierunku poszukiwania efektywnych, innowacyjnych sposobów rozwiązywania problemów społecznych i środowiskowych, Radomska E., Pach J., Nowak P., Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2021, s. 137-153").

- 73% organizacji, które w 2019 r. dokonała redukcji zatrudnienia ma wiedzę, że osoby te znalazły zatrudnienie na otwartym rynku. Jednak odsetek tych, którzy znaleźli pracę w stosunku do zwolnionych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wynosi 46%.
- Największymi pracodawcami są spółdzielnie socjalne (średnia 12 pracowników, mediana = 8), które mają też wysokie wskaźniki zatrudnienia na umowy o pracę (średnia = 10 osób, mediana = 6) oraz zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (średnia = 6, mediana = 5).

Wskaźnik fluktuacji (liczba zwolnionych pracowników w stosunku do ogółu zatrudnionych) w badanych spółdzielniach socjalnych wynosi najmniej z wszystkich typów badanych organizacji – 17,9%.

- Fundacje mające status PS są drugim, choć znacznie mniejszym pracodawcą – średnio zatrudniają 7 osób; w tym na umowę o pracę – 5, w tym pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym – średnio 3 osoby przy medianie 2. Wskaźnik fluktuacji w fundacjach mających status PS wynosi 37,3%.
- Stowarzyszenia zatrudniają na niewielką skalę, te które odpowiedziały na pytania o politykę kadrową zatrudniają średnio 3 pracowników, w tym średnio 1 osobę zagrożoną wykluczeniem społecznym. Wskaźnik fluktuacji w stowarzyszeniach mających status PS wynosi 28,3%.
- Zatrudnienie w spółkach non profit kształtuje się na podobnym do stowarzyszeń poziomie – zatrudniają średnio 3 osoby, głównie na umowę o pracę, mają natomiast wyższą od stowarzyszeń średnią zatrudnionych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (średnia = 2). Wskaźnik fluktuacji w spółkach mających status PS wynosi zdecydowanie najwięcej z wszystkich form prawnych – 76,6%. Warto zaznaczyć, że spółki non profit zakładane przez NGO mają dużo lepsze statystyki w zakresie zatrudnienia pracowników, wystąpiło w nich też 4-krotnie mniej zwolnień osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w 2019 r. w stosunku do spółek zakładanych przez osoby fizyczne.

Pełne raporty z badań pn. „Monitoring kondycji małopolskich podmiotów ekonomii społecznej” od roku 2012 dostępne są pod linkiem: www.es.malopolska.pl w zakładce: **Raporty z badań sektora ES w Małopolsce.**

III.1.2 Sytuacja małopolskich przedsiębiorstw społecznych w okresie pandemii³⁷.

Badanie zostało zrealizowane przez ROPS w Krakowie we współpracy z małopolskimi OWES w dniach 29 X – 10 XI 2020 r. za pomocą ankiety internetowej wspomaganą wywiadem telefonicznym przeprowadzonym przez doradców kluczowych/biznesowych OWES.

Wyniki wskazują na wysokie ryzyko redukcji miejsc pracy, a nawet upadłości części małopolskich przedsiębiorstw społecznych związane z ograniczeniem prowadzenia działalności.

³⁷ <https://www.es.malopolska.pl/raporty-z-badan-sektora-es-w-malopolsce-1/aktualne-raporty-z-badan-sektora-es> (data pobrania 04.01.2021)

Tylko zaplanowanie szerokiego spektrum wsparcia finansowego, a także doradczo-szkoleniowego i usługowego w zakresie adaptacji do nowych warunków działania umożliwi przetrwanie PS, zwłaszcza w branży gastronomicznej, turystycznej, edukacji i kultury oraz „zdrowia i urody”. Szczegółowe dane z badania niosą za sobą następujące informacje:

- **85% badanych PS musiało wstrzymać lub ograniczyć swoją działalność** ze względu na epidemię. Głównym powodem były wprowadzone przez rząd ograniczenia oraz zmniejszenie zapotrzebowania na usługi od kluczowych klientów;
- **36% PS ma zobowiązania kredytowe i/lub pożyczkowe.** Średnia wysokość zobowiązań wynosi 89 tys. zł. Przedsiębiorstwa społeczne mające obecnie status PS mają blisko dwukrotnie wyższe zobowiązania finansowe (średnio 95,4 tys. zł) od pozostałych „starych PS” (które nie przedłużyły statusu PS).;
- **W 55% PS istnieje ryzyko nieuregulowania przez podmiot bieżących zobowiązań** wynikających z tytułu prowadzonej działalności;
- Średnia liczba miesięcy, podczas których jest **szansa na utrzymanie płynności finansowej wynosi ok 4,5 m-ca**, mediana zaś 3 m-ce;
- **W 53% PS istnieje zagrożenie związane z redukcją konkretnych miejsc pracy/etatów** z powodu epidemii:
 - Średnia liczba miejsc pracy w PS liczących się z groźbą redukcji wynosi obecnie 9,3 miejsca (mediana 7,5). Redukcja będzie dotyczyła średnio 2,5 miejsca pracy (mediana 2). Mamy zatem do czynienia z **groźbą likwidacji ok. ¼ miejsc pracy w ponad 50% PS**,
 - Liczba etatów w PS, nad którymi wisi groźba redukcji etatów wynosi 6,6 (mediana 5,5) redukcja będzie wynosiła 2,1 etatu (mediana 2) zatem **musimy się liczyć ze zmniejszeniem etatów o ok. 1/3**;
- Jak widać PS są w większej mierze skłonne redukować wymiar czasu pracy niż likwidować miejsca pracy;
- **Branże najbardziej narażone na redukcję miejsc pracy to: edukacja i kultura (o 2/3), rekreacja i turystyka, branża zdrowia i urody, usług dla biura i administracji** (redukcja miejsc pracy o ok. 40%). W przypadku branży gastronomicznej widać większą tendencję do redukcji etatów przy staraniu o utrzymanie miejsc pracy;
- **15% (10) PS deklaruje ryzyko upadłości w najbliższym kwartale**, co piąty podmiot nie potrafi tego ocenić natomiast 65% PS w ciągu najbliższych 3 m-cy nie widzi ryzyka upadłości/likwidacji podmiotu. **Niestety blisko połowa najliczniej reprezentowanych PS gastronomicznych zakłada możliwość zakończenia działalności w najbliższym kwartale.**

Adaptacja do nowej sytuacji

- **68% (45) PS zidentyfikowało działania, które należy podjąć w celu utrzymania obrotów lub zminimalizowania kosztów.** Większość PS poszukuje nowych rozwiązań np.: dywersyfikacja usług, wejście na rynek z nową usługą, oferta on-line, dowóz do klienta.
- 23% badanych zauważa możliwość przebranżowienia działalności PS, 62% nie widzi takiej możliwości, reszta nie ma zdania.

W zakresie wsparcia merytorycznego PS wskazują na potrzebę:

- doradztwa (nie skonkretyzowane),
- analiz biznesowych przedsięwzięcia, biznesplan nowej działalności,

- pomocy eksperckiej przy wprowadzeniu nowych wyrobów na rynek,
- pomocy w znalezieniu nowych kanałów dystrybucji, sklepów on-line,
- marketingu, w tym internetowego,
- informacji na temat dostępnych tarcz antykryzysowych,
- wsparcia psychologicznego,
- szkoleń, zwłaszcza branżowych,
- zwolnień z ZUS.

W zakresie wsparcia finansowego niemal wszystkie badane PS zgłosiły zapotrzebowanie, wskazując:

- refundację kosztów zatrudnienia pracowników,
- dotacje, w tym na inwestycje w celu przebranżowienia,
- granty, w tym na przetestowanie nowych rozwiązań,
- dofinansowanie do kosztów stałych (lokal, media),
- dofinansowanie zakupu sprzętu niezbędnego do wprowadzenia na rynek nowych produktów,
- bezzwrotna pożyczka obrotowa,
- instrumenty wspierające płynność,
- kredyt inwestycyjny.

III.2 Podmioty ekonomii społecznej *(Dane GUS, stan na 31.12.2019 r.)*

- W Polsce na koniec 2019 roku było aktywnych 89,4 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządów gospodarczych i zawodowych, **zaś w Małopolsce 8,9 tys. co stanowi 9,9% wszystkich organizacji non-profit działających w Polsce.**
- Do kategorii podmiotów ekonomii społecznej w Polsce zostało zaliczonych 88,7 tys. organizacji, w Małopolsce **8,8 tys. co stanowi 9,9% PES w skali kraju.**
- Największa część PES znajduje się w Krakowie – 2,7 tys. organizacji co stanowi 30,3% małopolskich podmiotów ekonomii społecznej.

Zatrudnienie w małopolskich podmiotach ekonomii społecznej *(Dane GUS, stan na 31.12.2018 r.)*

1,5 tys. podmiotów zatrudnia płatny personel na umowę o pracę (17,7% małopolskich organizacji), kolejne 2,6 tys. na umowy cywilno – prawne (30,4% z ogółu małopolskich organizacji).

- ✓ 11,1% wszystkich podmiotów zatrudnia od 1-5 pracowników na umowę o pracę,
- ✓ 4,2% wszystkich podmiotów zatrudnia od 6-19 pracowników na umowę o pracę,
- ✓ 2,5 % wszystkich podmiotów zatrudnia 20 lub więcej pracowników na umowę o pracę,
- 1,9% zatrudnia minimum 1 osobę niepełnosprawną.

Ogółem osoby zatrudnione na umowę o pracę na dzień 31.12.2018 r. w sektorze ekonomii społecznej w Małopolsce stanowiły **18,5 tys., w tym:**

- ✓ **3,6% z ogółu zatrudnionych stanowiły osoby niepełnosprawne (ok. 700 osób)**

- ✓ W sektorze pracują głównie kobiety - stanowią 74,6% etatowych pracowników.
- ✓ Średnia liczba etatów przypadająca na organizację zatrudniającą na podstawie stosunku pracy w 2018 r. wynosiła 12 osób, mediana 3.
- Ogółem osoby zatrudnione na umowy cywilnoprawne na dzień 31.12.2018 r. w sektorze stanowiły 38,2 tys., w tym: dla 3,4 tys. osób to zatrudnienie było głównym źródłem pracy.

Rodzaje prowadzonej działalności

- ✓ 5,8 tys. organizacji (66,7%) prowadzi tylko działalność nieodpłatną statutową,
- ✓ 2,1 tys. organizacji (24,2%) prowadzi odpłatną działalność statutową (bez gospodarczej),
- ✓ 0,5 tys. organizacji (5,7%) prowadzi tylko działalność gospodarczą (bez odpłatnej),
- ✓ 0,3 tys. organizacji (3,4%) prowadzi działalność gospodarczą i odpłatną statutową.

Główne dziedziny działalności

- ✓ Sport, turystyka, rekreacja, hobby - 2,5 tys. (28,9%)
- ✓ Ratownictwo – 1,3 tys. (15,3 %)
- ✓ Pomoc społeczna i humanitarna– 0,7 tys. (8,1%)
- ✓ Kultura i sztuka- 1,1 tys. (12,6%)
- ✓ Edukacja i wychowanie, badania naukowe – 1,1 tys. (12,5%)
- ✓ Ochrona zdrowia – 0,3 tys. (3,5%)
- ✓ Rozwój lokalny w wymiarze społecznym i ekonomicznym – 0,3 tys. (3,2%)

Więcej informacji nt. działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w Małopolsce w 2018 r. dostępnych jest pod linkiem:

<https://krakow.stat.gov.pl/opracowania-biezace/informacje-sygnalne/nneopracowania/dzialalnosc-organizacji-non-profit-w-województwie-malopolskim-w-2018-r-,1,4.html>

III.3 Sytuacja PES o charakterze reintegracyjnym³⁸

Jednostki reintegracyjne należą do grupy podmiotów ekonomii solidarnej. Ich zadaniem jest aktywizacja zawodowa i integracja społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, przez co rozumieć należy działania na rzecz odbudowy i podtrzymania umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu oraz do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy. Do jednostek reintegracyjnych zaliczamy podmioty zatrudnienia socjalnego, tj. centra integracji społecznej (CIS), kluby Integracji społecznej (KIS), oraz warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) i zakłady aktywności zawodowej (ZAZ).

- System reintegracji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oparty na jednostkach reintegracyjnych charakteryzuje się różnorodnym stopniem kompleksowości w skali województwa. W 2019 r. najwięcej, bo 39,52% małopolskich

³⁸ Monitoring kondycji jednostek reintegracyjnych, zakładów pracy chronionej oraz spółdzielni inwalidów i niewidomych. Raport z badania '2019 <http://www.es.malopolska.pl/raporty-z-badan-sektora-es-w-malopolsce-1/aktualne-raporty-z-badan-sektora-es> (dostęp: 04.01.2021)

jednostek reintegracyjnych (49 na 124) działało na obszarze Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego. Najmniej rozwinięty system wsparcia jednostek reintegracyjnych działał w subregionie podhalańskim, na obszarze którego obecnych było zaledwie 7 JR (5,65%): 1 KIS i 6 WTZ.

- Wśród podmiotów prowadzących WTZ, CIS i ZAZ przeważają organizacje III sektora, tylko KIS w większości prowadzone są przez jednostki organizacyjne samorządu lokalnego.
- Działalność jednostek reintegracyjnych finansowana jest przede wszystkim ze środków publicznych.
- Małopolskie jednostki reintegracyjne w 2019 r. stanowiły miejsce pracy w sumie dla 1452 osób.
- Podmioty reintegracyjne w niewielkim stopniu są beneficjentami ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

WTZ i ZAZ

- Odbiorcą wsparcia WTZ i ZAZ są osoby z niepełnosprawnością w stopniu znacznym lub umiarkowanym.

Dostępność wsparcia WTZ w skali regionu ocenić można jako relatywnie dobrą (WTZ działały we wszystkich powiatach województwa małopolskiego – 68). Wsparcie ZAZ (11) było dostępne zaledwie w 9 z 22 jednostek powiatowych.

W ciągu ostatnich lat w Małopolsce liczba osób korzystających ze wsparcia WTZ i liczba pracowników ZAZ z niepełnosprawnością wzrasta (w 2019 r. liczba beneficjentów WTZ i ZAZ wynosiła odpowiednio: 2 685 i 402).

Reintegracja zawodowa w WTZ realizowana jest w pracowniach zawodowych. Najliczniej reprezentowane są pracownie działające w szeroko pojętej branży rękodzieła artystycznego (np. plastyczna, ceramiczna, witrażu), pracownie krawieckie, kulinarne i gospodarstwa domowego.

W Małopolsce bez zmian dominują zakłady aktywności zawodowej o charakterze wytwórczo-usługowym (9 z 11), 2 ZAZ w regionie mają charakter wyłącznie usługowy (gastronomiczno-hotelarski). Profil działalności małopolskich ZAZ jest zróżnicowany; dotyczy to również działalności w obrębie poszczególnych podmiotów – 8 z 11 ZAZ wykazało więcej niż 1 obszar działalności wytwórczo-usługowej. Najczęściej deklarowana jest działalność w obszarze gastronomii (4), hodowli (4), usług ogrodniczych (3), usług porządkowo-remontowych (3) oraz usług hotelarskich (3).

W 2019 r. zaledwie 19,51% absolwentów WTZ wkroczyło na rynek pracy. Mimo korzystnej sytuacji na rynku pracy, liczba absolwentów WTZ podejmujących zatrudnienie w perspektywie ostatnich 3 lat maleje (w tym maleje liczba absolwentów WTZ, którzy znajdują zatrudnienie w ZPCh), ale zaznaczyć też trzeba jednocześnie, że w 2019 r. w porównaniu do roku 2018 zwiększyła się liczba osób zatrudnionych w ZAZ.

Najważniejszym źródłem finansowania działalności WTZ jest PFRON, a w przypadku ZAZ – PFRON oraz działalność ekonomiczna.

Podmioty zatrudnienia socjalnego (CIS i KIS)

- Wsparcie KIS (31) dostępne było we wszystkich subregionach Województwa Małopolskiego, aczkolwiek w bardzo zróżnicowanym stopniu, natomiast wsparcie CIS (14) zaledwie w 10 powiatach.
- Najczęściej deklarowaną przesłanką do uczestnictwa w CIS lub KIS było bezrobocie, a następnie niepełnosprawność.
- Liczba uczestników CIS i KIS w ciągu ostatnich 3 lat spada. W 2019 r. zajęcia w KIS rozpoczęło 1 050 osób (557 kobiet i 493 mężczyzn), a więc o 25% mniej niż w roku poprzednim (1402 osoby) i o blisko 35% mniej niż w roku 2017. Z oferty CIS w 2019 r. skorzystało w sumie 438 osób (518 w 2018 r.).
- O efekcie zatrudnieniowym reintegracji społeczno-zawodowej można mówić w przypadku zaledwie 19,53% osób, którzy w 2019 r. zakończyli uczestnictwo w KIS (8 KIS na 31 nie zadeklarowało żadnych efektów w zakresie reintegracji społeczno-zawodowej swych beneficjentów w 2019 r.). Udział we wsparciu CIS w 2019 r. zakończyła mniej niż połowa jego uczestników (204 osoby, tj. 46,58%), z tego samodzielność ekonomiczną osiągnęło 76 osób.
- Najważniejszym źródłem finansowania działalności KIS w 2019 r. był budżet gminy, a działalności CIS – środki EFS.
- W 2019 r. tylko 1 z 7 ankietowanych CIS zadeklarowało prowadzenie działalności ekonomicznej: w obszarze usług, których odbiorcą były głównie przedsiębiorstwa prywatne. KIS, ze względu na specyfikę działań statutowych, nie prowadzą działalności ekonomicznej.

Zakłady pracy chronionej (ZPCh)

Zakłady pracy chronionej to podmioty ekonomii solidarnej **włączone do sektora ES na mocy nowelizacji KPRES w 2019 r.** ZPCh to status, który uzyskuje w formie decyzji administracyjnej podmiot gospodarczy od właściwego terytorialnie wojewody, po spełnieniu określonych warunków organizacyjnych oraz dotyczących poziomu zatrudnienia osób z niepełnosprawnością. W przypadku ZPCh wymagany wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami jest mniej rygorystyczny niż w przypadku ZAZ.

- W ciągu 2019 r. w Małopolsce działało 50 zakładów pracy, posiadających status ZPCh.
- Obecność ZPCh w Małopolsce w 2019 r. koncentrowała się w dużych ośrodkach miejskich (w 11 z 22 jednostek powiatowych).
- Największa część małopolskich ZPCh w 2019 r. działała w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (25), status ZPCh miało 8 przedsiębiorstw prowadzonych w formule jednoosobowej działalności gospodarczej, 7 w formule spółdzielni inwalidów i niewidomych, 4 w formule spółki jawnej, 3 spółki akcyjnej. Wśród ZPCh znalazło się jedno przedsiębiorstwo w formie spółki jawnej, jedno – spółki cywilnej oraz jedna spółdzielnia pracy.
- 45 ZPCh w 2019 r. zatrudniało 8 323 osoby z niepełnosprawnością (przy ogólnym stanie zatrudnienia wynoszącym 10 925 osób), w 3,4% osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności oraz 52,1% osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności
- Zarejestrowane w woj. małopolskim ZPCh to przedsiębiorstwa wielobranżowe. Przeważają ZPCh o profilu usługowym (w 2019 r. 23 z 50, w tym 3 SIN). W ramach działalności usługowej ZPCh dominowały usługi w zakresie ochrony osób i mienia (10). Dominujący charakter w kategorii ZPCh o profilu produkcyjnym ma produkcja podzespołów elektrycznych i instalacji oraz produkcja opakowań, materiałów papierniczych i biurowych.
- ZPCh nie korzystały ze wsparcia OWES.

Spółdzielnie inwalidów i niewidomych (SIN)

Spółdzielnie inwalidów i niewidomych to podmioty ekonomii solidarnej, tradycyjnie przynależne do sektora ES.

- W 2019 r. w województwie małopolskim czynnych było **21 spółdzielni inwalidów**, w tym jedna spółdzielnia niewidomych. 6 spółdzielni inwalidów oraz jedna spółdzielnia niewidomych w 2019 r. posiadało status zakładu pracy chronionej.
- SIN znajdowały się na terenie 9 powiatów, zdecydowanie najwięcej z nich (13) działało w Krakowie.¹¹
- liczba SIN w woj. małopolskich w skali ostatnich lat stopniowo maleje (w 2019 r. 21 spółdzielni inwalidów, z czego 7 posiadało status zakładu pracy chronionej, w 2015 r. działały 23 SIN, a w 2010 było ich 30).
- SIN są przedsiębiorstwami wielobranżowymi. Ze względu na dużą rozpiętość branż, ciężko wskazać dominujący obszar ich działalności gospodarczej.

Pełne raporty z badań pn. „Monitoring kondycji podmiotów ES o charakterze reintegracyjnym” od roku 2016 dostępne są pod linkiem: www.es.malopolska.pl w zakładce: **Raporty z badań sektora ES w Małopolsce**

III.4 Działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w małopolskich gminach i powiatach. (stan na 31.12.2019 r.)³⁹

Podmioty ekonomii społecznej w dużej mierze powstają i rozwijają się w oparciu o przyjazne środowisko lokalnego samorządu. Sytuacja ta szczególnie dobrze jest widoczna w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich, w małych społecznościach lokalnych i na „małych rynkach” z ograniczoną ilością potencjalnych klientów. Poniżej przedstawione zostały kluczowe działania małopolskich JST mające bezpośredni lub pośredni wpływ na rozwój ekonomii społecznej na poziomie lokalnym.

- 5,4% małopolskich JST stało się członkami spółdzielni socjalnych. W Małopolsce funkcjonuje 11 spn. s. utworzonych z udziałem JST;
- 88,3% gmin i 100% powiatów w regionie stosuje minimum jedną formę wsparcia dla PES. Jest to głównie pomoc merytoryczna (szkolenia, doradztwo) – ponad 69% oraz użyczenie nieruchomości/lokalu – 66,8% JST.
- 22,5% (43 JST) JST współpracowało z co najmniej jednym Ośrodkiem Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES). Najczęściej współpraca opierała się na udziale przedstawicieli JST w szkoleniach organizowanych przez OWES – 29 JST oraz wymianie informacji o planowanych

³⁹ „Sprawozdanie o rozwoju ekonomii społecznej w jednostkach samorządu terytorialnego”, badania GUS <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmses/wyniki-badan/dzialalnosc-jst-zwiazana-z-rozwojem-ekonomii-spoecznej-i-realizacja-budzetow-obywatelskich-w-2019-r/> (data pobrania 13.01.21)

kierunkach działania 24 JST. 14 JST podjęło się współpracy przy organizacji wydarzeń służących rozwojowi ekonomii społecznej.

- W 181 JST jest wyznaczona osoba (lub komórka organizacyjna) odpowiedzialna za współpracę z organizacjami pozarządowymi, przy czym tylko w 24 JST jest to podstawowym zadaniem pracownika. W 34 JST funkcjonuje również stanowisko dot. wspierania rozwoju ES.

ZLECANIE USŁUG SPOŁECZNYCH PRZEZ JST W 2019 r.

- Zgodnie z deklaracjami małopolskich JST, najwięcej środków dla wszystkich obszarów usług społecznych jakie były świadczone, wydatkowano realizując je samodzielnie lub poprzez podległe jednostki organizacyjne (100% badanych JST zaznaczyło ten wariant) oraz poprzez zlecenie ich w trybach ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (79,6%).
- Rzadziej JST wykorzystują ustawę PZP (37,7%) oraz inne tryby (43,5%) – np. na podstawie ustawy o systemie oświaty, ustawy o sporcie, ustawy o ochronie przeciwpożarowej, ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- Poddając analizie zadania publiczne zlecane w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego należy zauważyć, że JST wykorzystywały najczęściej ten tryb w zadaniach z zakresu:
 - a. kultury fizycznej, turystyki, krajoznawstwa – 114 JST
 - b. kultury oraz ochrony zabytków – 72 JST
 - c. pomocy społecznej – 62 JST
 - d. wspierania osób niepełnosprawnych – 53 JST
- Najrzadziej stosowano tryb ustawy o działalności pożytku publicznego w zadaniach z zakresu:
 - a. rewitalizacji – 3 JST
 - b. mieszkalnictwa – 7 JST
 - c. zatrudnienia socjalnego – 7 JST
 - d. opieki nad dziećmi do lat 3 – 10 JST
 - e. przeciwdziałania bezrobociu – 11 JST

ŚRODKI FINANSOWE PRZEKAZANE PRZEZ JST NA PROWADZENIE JEDNOSTEK REINTEGRACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ W 2019 R.

- W 2019 r. blisko co czwarta JST (50) przekazała środki na prowadzenie jednostek reintegracji społeczno-zawodowej (19 starostw powiatowych – 100% badanych oraz 30 urzędów gmin i miast – 17,5%). Wysoki udział powiatów wynika z ustawowych zapisów dotyczących sposobu finansowania działalności WTZ. W 2019 r. WTZ finansowane było przez 19 powiatów ziemskich oraz 20 urzędów: miast (w tym 3 na prawach powiatu) i gmin.
- Najrzadziej wsparcie finansowe było kierowane do CIS (zadeklarowały je 3 gminy) oraz do ZAZ (1 powiat, 1 gmina). 11 urzędów gmin przekazało też środki na prowadzenie KIS.

REALIZACJA PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO ZADAŃ PUBLICZNYCH W TRYBACH OKREŚLONYCH W USTAWIE O DZIAŁALNOŚCI POŻYTKU PUBLICZNEGO I O WOLONTARIACIE.

- 171 JST zadeklarowało przekazanie środków na realizację zadań publicznych, zgodnie z trybami określonymi w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (wszystkie powiaty oraz 88,3% urzędów gmin i miast).

- Otwarty konkurs ofert (OKO) był najczęściej wykorzystywanym narzędziem umożliwiającym zlecenie zadań publicznych – był wykorzystywany w 167 jednostkach. 95 jednostek przekazało też środki z pominięciem OKO.
- W ramach OKO w 2019 r. podpisano 4 043 umów (w tym 58 ze spółdzielniami socjalnymi), co daje średnio 24 umowy na jednostkę. Z pominięciem OKO zawarto 1230 umów (w tym 38 ze spółdzielniami socjalnymi) czyli średnio 13 umów na jednostkę.
- Średnia kwota przekazanych środków w 2019 wyniosła ogółem **1 618 296,7 zł** (w tym **276 111,9 dla spółdzielni socjalnych**).

POŻYCZKI, PORĘCZENIA I GWARANCJE UDZIELONE PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W 2019 R.

- Wsparcie w postaci pożyczek, poręczeń i gwarancji zadeklarowało 39 małopolskich JST (w tym 1 starostwo powiatowe). Najczęściej udzielano pożyczek – 104 tego typu formy pomocy, średnia wysokość 148 108,2 zł. Znacznie rzadziej wspierano w postaci poręczeń (7 razy, średnia kwota 211 596,3 zł).

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE INWESTYCJI PRZEKAZANE ORGANIZACJOM POZARZĄDOWYM ORAZ ZAMÓWIENIA Z WOLNEJ RĘKI UDZIELONE SPÓŁDZIELNIOM SOCJALNYM (TZW. TRYB IN-HOUSE) W 2019 R.

- W 2019 r. 21 małopolskich JST przekazało organizacjom pozarządowym łącznie 58 dotacji na dofinansowanie inwestycji (średnio 185 764,7 zł).
- Żadne z badanych JST nie wykorzystywało trybu in-house w realizowanych zamówieniach. W Polsce ten tryb wykorzystywany był 23 razy (w większości przez urzędy gmin).

TRUDNOŚCI JST ZWIĄZANE Z ZAANGAŻOWANIEM ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W REALIZACJĘ ZADAŃ PUBLICZNYCH W 2019 R.

- 22,5% badanych JST (43) zadeklarowało przynajmniej jedną trudność we współpracy z organizacjami pozarządowymi w ramach realizacji zadań publicznych w 2019 r.
- Ponad 60% odpowiedzi (27 JST) wskazywało na *brak zainteresowania ze strony organizacji pozarządowych*. Pozostałe trudności deklarowane były znacznie rzadziej – 9 wskazało na *brak wiedzy o trybach/procedurach współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz brak wiedzy o organizacjach pozarządowych działających w obszarach zadań publicznych realizowanych przez JST* (7 JST).

ZAMÓWIENIA PUBLICZNE JST W 2019 R.

- W 11 małopolskich JST w 2019 r. obowiązywał akt prawa miejscowego dotyczący stosowania klauzul społecznych (w tym w 10 gminach i miastach oraz w 1 powiecie).
- W 2019 r. przynajmniej jedną klauzulę zastrzeżoną lub aspekt społeczny w zamówieniach publicznych prowadzonych w oparciu o przepisy ustawy PZP o szacunkowej wartości przekraczającej kwotę 30 tys. euro stosowało **78,6% JST**.
- Najczęściej wymagano zatrudnienia pracowników wykonawcy w oparciu o umowę o pracę (aspekt społeczny, o którym mowa w art. 29 ust. 3a PZP) – stosowało go 74,9% wszystkich JST. W dalszej kolejności wskazywano na aspekt społeczny wymagający dostępności dla osób

z niepełnosprawnościami lub projektowania z przeznaczeniem dla wszystkich użytkowników (art. 29 ust. 5 PZP) – 17,6%.

- Ponadto 12,8% JST realizowało zamówienia na usługi społeczne w trybie rozdziału 6 PZP. Pozostałe klauzule i aspekty społeczne stosowane były rzadko. Wyniki Małopolski nie odbiegają w tym zakresie od danych ogólnopolskich.
- W przypadku zamówień publicznych wyłączonych z obowiązku prowadzenia ich w oparciu o przepisy ustawy PZP (zamówienia o szacunkowej wartości nieprzekraczające kwoty 30 tys. euro) JST rzadko stosowały aspekty społeczne. W 2019 r. ten instrument wykorzystywano tylko w powiatach chrzanowskim, gorlickim, krakowskim i oświęcimskim.

JST, W KTÓRYCH OBOWIĄZYWAŁY UCHWAŁY OKREŚLAJĄCE ZASADY I TRYB KONSULTACJI SPOŁECZNYCH ORAZ PROGRAMY ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W 2019 R.

- W 72,3% małopolskich JST (138) w 2019 roku obowiązywała uchwała określająca zasady i tryb konsultacji społecznych.
- 6 JST zadeklarowało posiadanie obowiązującego programu rozwoju ekonomii społecznej na swoim terenie (w tym 4 gminy, 1 powiat oraz województwo), który w 3 przypadkach był poddany konsultacjom społecznym, w tym z udziałem organizacji pozarządowych.

PROGRAMY, STRATEGIE, PLANY OBOWIĄZUJĄCE W JST W 2019 R.

95,3% (182) małopolskich JST posiadało w 2019 r. obowiązującą strategię rozwoju, w tym:

- w 102 strategiach (56%) uwzględniono zapisy zw. z rozwojem ES,
- w 166 (91,2%) ujęto współpracę z organizacjami pozarządowymi,
- w 165 (90,7%) włączono tematy związane z aktywizacją mieszkańców,
- w 39 (21,4%) zawarto kwestie odpowiedzialnych zamówień publicznych.

Pozostałe dokumenty, w których możliwe jest ujęcie ekonomii społecznej obowiązywały w 2019 r. nieco rzadziej, w tym:

- strategia rozwiązywania problemów społecznych w 166 JST (88%),
- program rewitalizacji w 129 JST (67,9%),
- program działania na rzecz osób niepełnosprawnych w 33 JST (17,3%),
- roczny program współpracy z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego w 174 JST (91,1%),
- wieloletni program współpracy w 24 JST (12,6%).

KONSULTACJE SPOŁECZNE PROGRAMÓW, STRATEGII, PLANÓW ORAZ AKTÓW PRAWA MIEJSCOWEGO W JEDNOSTKACH SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W 2019 R.

- 95,3% małopolskich JST zadeklarowało przeprowadzenie konsultacji społecznych opracowywanych programów, strategii, planów czy aktów prawa miejscowego (wszystkie powiaty i 94,7% gmin),
- W zdecydowanej większości JST (91,4%) stosowano możliwość zgłoszenia uwag w siedzibie urzędu, poprzez pocztę elektroniczną (83,5%) oraz tradycyjną (69,2%). Ponad połowa badanych wskazała na organizowanie spotkań konsultacyjnych (57,7%). Mniej JST wskazało na możliwość przesyłania uwag poprzez stronę internetową (36,8%), prowadzenie zespołów i grup roboczych (32,4%) oraz zorganizowanie sondażu wśród mieszkańców (11,5%).

CIAŁA KONSULTACYJNE FUNKCJONUJĄCE W JST W 2019 R.

- 189 badanych JST (wszystkie powiaty i 98,8% gmin) zadeklarowało funkcjonowanie przynajmniej jednego ciała konsultacyjnego na swoim terenie w 2019 r.
- Poza komisją ds. rozwiązywania problemów alkoholowych oraz zespołami interdyscyplinarnymi, które były powołane w zdecydowanej większości gmin – odpowiednio 95,3% oraz 88,3%, znacznie rzadziej powoływano inne ciała konsultacyjne. Najczęściej w małopolskich JST (wszystkie szczeble) funkcjonowały: rada ds. seniorów – 17,3% JST oraz rada ds. osób niepełnosprawnych – 12% JST.

INICJATYWA LOKALNA ORAZ PROJEKTY W RAMACH BUDŻETU OBYWATELSKIEGO W JST W 2019 R.

- Zadania w trybie inicjatywy lokalnej realizowało w 2019 r. tylko 6 JST. Złożono 74 wnioski oraz podpisano 49 umów.
- Budżet obywatelski był narzędziem wykorzystywanym w 2019 r. w 21 JST (11%). Średnia wartość budżetu wynosiła 1 543 425,7 zł.
- Spośród 1816 zgłoszonych projektów do realizacji wybrano 585 (średnio co trzeci).
- Na 10 tys. mieszkańców swój głos na wybrany projekt oddało średnio 896,6 osób – to wartość niższa od średniej ogólnopolskiej, która w 2019 roku wyniosła 1142.

Małopolskie badania zakresu i form współpracy JST z podmiotami ekonomii społecznej. (stan na 31.12.2019 r.)⁴⁰

Jak wynika z badań przeprowadzonych przez ROPS w Krakowie w I kwartale 2020 roku, zdecydowana większość małopolskich gmin i powiatów współpracuje z podmiotami ekonomii społecznej (93%), pozostałe za powód nie podjęcia w 2019 r. kooperacji podały brak PES oraz brak potencjału PES.

Jak co roku, tak i w ostatnim badaniu, współpraca JST z PES odbywała się **najczęściej w obszarze sportu, turystyki i rekreacji**, następnie kultury i sztuki oraz pomocy społecznej; **najrzadziej w obszarze:** rynku pracy/aktywizacji zawodowej, animowania działań lokalnych oraz w obszarze ochrony środowiska.

W ostatnim roku odnotowano znaczny wzrost JST stosujących niemal wszystkie formy współpracy z PES (poza regrantingiem, który jest stosowany nadal tylko w 5% JST). W stosunku do danych z 2018 r. o 20% wzrosło powierzenie PES realizacji zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji, o ponad 10% wzrosły niefinansowe formy współpracy: wzajemne informowanie się o planowanych działaniach, konsultacje projektów aktów normatywnych, wsparcie lokalowe, tworzenie wspólnych zespołów doradczych oraz jedna finansowa forma współpracy – udzielanie pożyczek i gwarancji.

Na pierwsze miejsce najczęstszych, satysfakcjonujących kontaktów JST z PES wysunęły się stowarzyszenia (94% JST współpracowała i była zadowolona z efektów współpracy), na drugim miejscu znalazły się kluby sportowe, na trzecim ochotnicze straże pożarne. Fundacje, związki

⁴⁰ Monitoring współpracy gmin i powiatów z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce w 2019 r. Raport z badań. <http://www.es.malopolska.pl/raporty-z-badan-sektora-es-w-malopolsce-1/aktualne-raporty-z-badan-sektora-es> (data pobrania: 04.01.2021)

wyznaniowe, warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) oraz stowarzyszenia JST to typy organizacji, z którymi współpracuje z zadowoleniem od 30% do ok. 45% JST.

Gminy i powiaty od lat najrzadziej współpracują z: spółkami non profit, zakładami aktywności zawodowej (ZAZ), centrami integracji społecznej (CIS), klubami integracji społecznej (KIS), spółdzielniami socjalnymi oraz ośrodkami wsparcia ES (OWES) – ponad 70% JST nie podjęła z nimi współpracy.

Potencjał PES w zakresie realizacji usług społecznych w ocenie JST

Jak co roku najwięcej JST deklaruje, że na terenie gminy/powiatu znajdują się podmioty zajmujące się organizacją czasu wolnego. W ponad połowie badanych JST funkcjonują również pozarządowe organizacje działające na rzecz bezpieczeństwa. Pozostałe usługi świadczone przez PES są dostępne rzadziej:

- usługi edukacyjne dostępne w 39% JST (w ¼ powiatów i połowie gmin miejskich),
- usługi związane z dożywianiem osób ubogich, niesamodzielnych są dostępne w 34% JST (największy wzrost w stosunku do danych z 2018 r. – o 6 %); głównie w gminach miejsko-wiejskich (w 56%) oraz połowie miejskich,
- **usługi opiekuńcze, tak ważne z perspektywy opieki nad osobami niesamodzielnymi, często samotnymi, są dostępne w 31% JST** (około połowie powiatów i gmin miejsko-wiejskich i tylko w co czwartej gminie wiejskiej),
- wsparcie specjalistyczne jest dostępne w 30% JST (głównie w powiatach i gminach miejskich),
- rzadkością jest: opieka medyczna świadczona przez PES (dostępna w ok. 17% JST, na szerszą skalę tylko w powiatach i gminach miejskich) oraz rozwój przedsiębiorczości (w 15% JST, w tym niemal w połowie powiatów).

Pełne raporty z badań pn. *Monitoring współpracy gmin i powiatów z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce* prowadzone od roku 2012 dostępne są pod linkiem: www.es.malopolska.pl w zakładce: **Raporty z badań sektora ES w Małopolsce.**

III.4.1 Wpływ sytuacji pandemicznej na jednostki samorządu terytorialnego

1. Na podstawie danych z badania pn. **Finanse gmin województwa małopolskiego w obliczu pandemii COVID-19**⁴¹, przeprowadzonego wśród małopolskich gmin na przełomie września i października 2020 roku, można wnioskować o następujących zmianach w finansowaniu działalności gmin z uwagi na skutki pandemii COVID-19:
 - 65% gmin spodziewa się spadku dochodów budżetowych w 2020 roku,
 - Gotowość do dodatkowego zadłużenia celem zachowania płynności finansowej w 2020 roku wyraziło 36% gmin,
 - Spadku dochodów własnych spodziewa się w 2020 roku 71% gmin,
 - W 2020 roku wielkość udziału gminy w podatku dochodowym od osób fizycznych (PIT) stanowiącym jedno z głównych źródeł zasilania dochodów własnych jest zagrożona zdaniem

⁴¹ Badanie zrealizowane przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/blog/finanse-gmin-województwa-malopolskiego-obliczu-pandemii-covid-19/>

86% respondentów. Spadków z tytułu udziału w podatku dochodowym od osób prawnych (CIT) spodziewa się 51%, a z tytułów opłat i podatków lokalnych – 46% gmin,

- Lokalne, gminne działania antykryzysowe („Tarcze antykryzysowe”) uruchomiło 81% gmin, przeznaczając na ten cel od 2 tys. zł do 73 mln zł. Były to działania mające na celu ułatwienie przetrwania drobnym przedsiębiorcom, szkołom czy służbie zdrowia organizowane na miarę możliwości budżetów lokalnych, zasobów nieruchomości, uwarunkowań prawnych. Na ogół te działania obejmowały czasowe wstrzymanie poborów podatków lokalnych, renegocjacje stawek czynszowych i terminów płatności w lokalach gminnych, zakup środków ochrony indywidualnej, udostępnianie sprzętu do nauki zdalnej, doposażenie placówek służby zdrowia itp.,
- **Najczęściej wzrost bieżących wydatków budżetowych w 2020 roku wskazywano w takich działach jak: „pomoc społeczna” (43%) oraz „oświata i wychowanie” (38%),** następnie ochrona zdrowia (25%) oraz gospodarka komunalna i ochrona środowiska (19%). W gminach wiejskich oraz miejsko-wiejskich częściej wskazywano na konieczność podniesienia wydatków bieżących w 4 analizowanych działach,
- Niemal wszystkie gminy, przygotowując założenia budżetowe na 2021 rok, zakładały wydatki związane z pandemią: 74% – wyłącznie wydatki bieżące, 3% – wyłącznie wydatki majątkowe, a 15% gmin zakłada zarówno bieżące, jak i majątkowe wydatki związane z pandemią.

Samorządy wobec kryzysu⁴²

- **Trudna sytuacja JST wynika z trzech nakładających się problemów:**
 - uszczuplenia przychodów podatkowych (pogarszająca się sytuacja podatników, zniesienie podatku dochodowego od osób do 26. roku życia, podwojeniu ryczałtowych kosztów uzyskania przychodu, obniżenia pierwszej stawki PIT z 18 do 17% czy podwyżki dla nauczycieli bez zwiększenia subwencji oświatowej). **W okresie epidemii przychody gmin gwałtownie spadną, co najmniej o kilkanaście procent.** Będzie to bezpośrednio prowadzić do utraty przez nie płynności finansowej i konieczności blokowania wydatków. **Bardzo negatywnie i natychmiast odbije się to na popytowej stronie gospodarki lokalnej;**
 - istnienia presji, aby samorządy wspierały lokalny biznes;
 - JST muszą ponosić wiele dodatkowych kosztów w walce z epidemią – chociażby w zakresie służby zdrowia, dezynfekcji czy komunikacji miejskiej, ale też w sferze pomocy społecznej.
- Aktywność JST musi zostać **ukierunkowana na utrzymanie i wzmocnienie lokalnych i regionalnych sieci wytwórczo-usługowych**, w tym wspomaganie oddolnego formowania się **lokalnych klastrów produkcyjnych** (np. w zakresie niezbędnego i deficytowego asortymentu medycznego). Pomocne może być tu **uruchomienie lokalnego/regionalnego programu zamówień/zakupów produktów i usług (np. diagnostycznych)**. Interwencji zakupowej trzeba dokonywać na rynkach lokalnych. Należy też pobudzać lokalną gospodarkę poprzez **kontynuowanie inwestycji** (w tym działalności budowlanej i remontowej).
- JST powinny rozważyć **zwolnienie mikroprzedsiębiorstw na okres kilku miesięcy z nakładanych przez nie danin publiczno-prawnych**. Rozważyć należy także możliwość **umorzenia opłat za usługi komunalne w przypadku przedsiębiorstw mikro i małych**. JST powinny też **przyspieszyć**

⁴² Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego. Na podstawie: Alerty gospodarcze – rekomendacje ekspertów z GAP i OEES wobec kryzysu.

płatności umów zawartych na dostawy towarów lub świadczenie usług przez lokalne przedsiębiorstwa.

- Należy **podnieść udział JST we wpływach z PIT, a do 2022 r., rozważyć** poluzowanie zasady finansowania wydatków bieżących tylko i wyłącznie z dochodów bieżących, przywrócić wyższy limit zadłużania budżetów jednostek samorządu terytorialnego (60% dochodów ogółem).
- Przerzucenie ciężaru komunikacji na **interaktywne platformy komunikacji społecznej dla obywateli i przedsiębiorców**, nacisk na dalszą informatyzację (elektronizację) form kontaktu i załatwiania spraw.

IV. System wsparcia ekonomii społecznej w Małopolsce

System wsparcia ekonomii społecznej w Małopolsce, tak jak i w pozostałych województwach, stanowią akredytowane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (OWES), Samorząd Województwa Małopolskiego (dysponent środków finansowych na realizację projektów OWES) oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, który jako jednostka organizacyjna samorządu województwa jest odpowiedzialny za koordynację działań na rzecz ekonomii społecznej w regionie.

W Małopolsce funkcję ośrodków wsparcia pełnią dwa konsorcja zwane Małopolskimi Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej :

1. którego liderem jest Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej (Fundacja GAP).

Partnerzy:

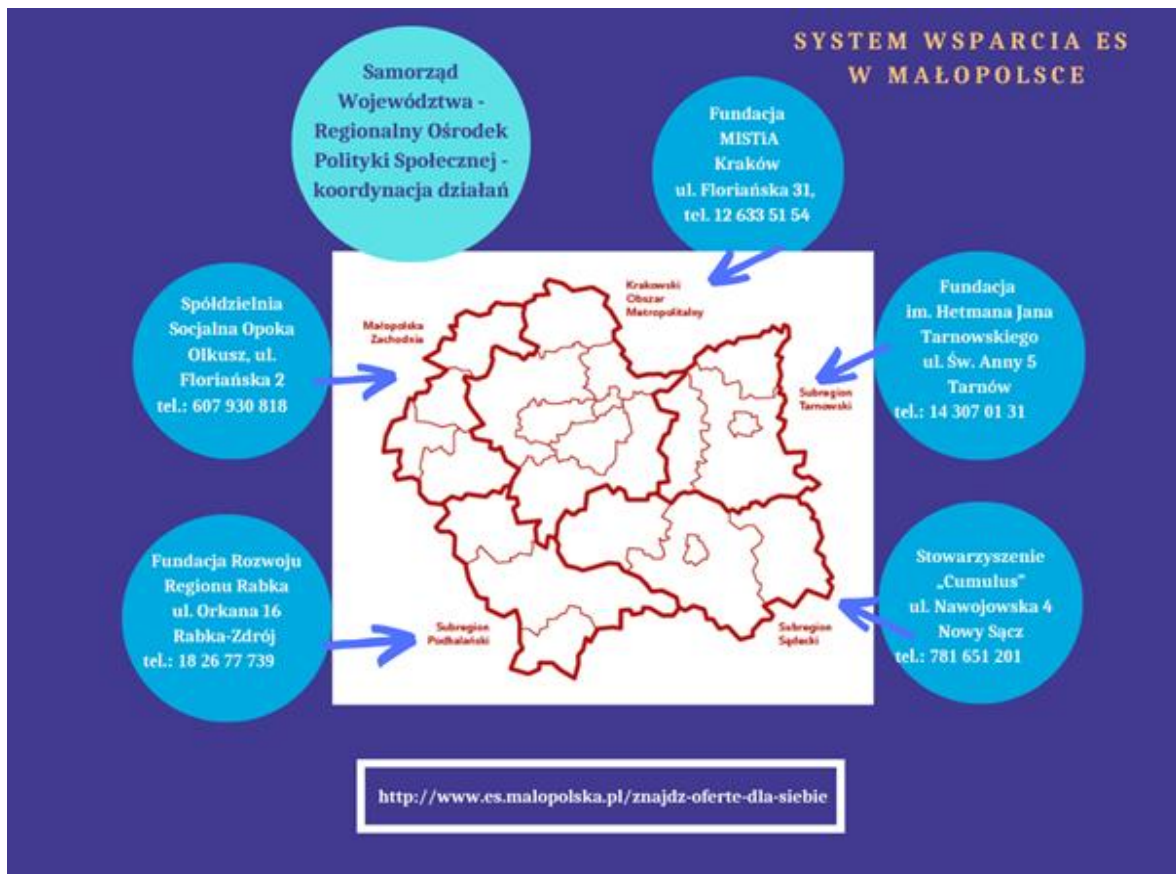
- Agencja Rozwoju Małopolski Zachodniej S.A. (ARMZ)
- Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych (BIS)
- FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Demokracji (MISTiA)
- Spółdzielnia Socjalna OPOKA

2. którego liderem jest Towarzystwo Oświatowe Ziemi Chrzanowskiej w Chrzanowie.

Partnerzy:

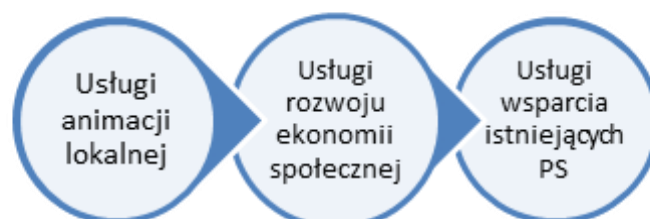
- Fundacja im. Hetmana Jana Tarnowskiego
- Fundacja Rozwoju Regionu Rabka
- Fundacja Miejsc i Ludzi Aktywnych
- Stowarzyszeniem Inicjatyw Społecznych i Oświatowych „Cumulus”.

Aby zapewnić obywatelom i organizacjom łatwy dostęp do usług wsparcia, w tym pomoc w tworzeniu podmiotów ekonomii społecznej, funkcjonuje 5 punktów wsparcia, po jednym w każdym subregionie. Prezentuje to poniższy schemat:

Aby skorzystać z pomocy, wystarczy wejść w zakładkę <http://www.es.malopolska.pl/znajdz-oferte-dla-siebie>, wpisać kod miejsca zamieszkania, a strona pokieruje zainteresowanego do odpowiedniej organizacji.

Ośrodki wsparcia gwarantują trzy typy usług wsparcia:

Różnią się one w szczegółach w zależności od OWES, standardem jest jednak następujący zakres wsparcia.

Usługi animacji lokalnej:

- Szkolenia dla liderów inicjatyw społecznych,
- Spotkania animacyjne,
- Wizyty stażowe,
- Wizyty studyjne,
- Konsultacje i doradztwo.

Usługi rozwoju ekonomii społecznej:

- **Wsparcie finansowe** na założenie/ przystąpienie/ zatrudnienie w przedsiębiorstwie społecznym dla uczestników projektu w kwocie aktualnej stawki jednostkowej (ok. 20 tys. zł) na utworzenie jednego miejsca pracy,
- **Wsparcie pomostowe finansowe** w kwocie minimalnego wynagrodzenia za pracę na jedno utworzone miejsce pracy,
- **Granty w wysokości 10 tys. zł** na ekonomizację działalności istniejących podmiotów ekonomii społecznej (testowanie lub rozwój działalności odpłatnej lub gospodarczej).

Wsparcie finansowe zawsze poprzedzone jest :

- Opracowaniem diagnozy potrzeb (np. Indywidualnego Planu Wsparcia dla uczestników),
- Wsparciem szkoleniowym,
- Wsparciem doradczym (biznesowym, specjalistycznym),
- Opieką doradcy kluczowego (opracowanie dokumentów statutowych, pomoc w dopełnieniu formalności związanych z rejestracją podmiotu, pomoc organizacyjna w znalezieniu lokalu, pracowników, itp.) ,
- Pomocą w opracowaniu biznesplanu/wniosku.

Dodatkowo, organizacje/grupy przygotowujące się do utworzenia lub rozszerzenia działalności PS mogą skorzystać z:

- Wsparcia coachingowego i mentoringu,
- Szkoleń zawodowych dobranych do indywidualnych potrzeb.

Usługi wsparcia istniejących przedsiębiorstw społecznych:

- **Doradztwo i szkolenia** (dotyczące np. kwestii formalno-prawnych, finansowych, organizacyjnych, strategicznych, promocji, nowych technologii, pozyskiwania środków na bieżącą działalność, itp.) ;
- **Coaching/mentoring** pomagający w określaniu i realizacji celów;
- **Opracowanie strategii marketingowej i/lub narzędzi marketingowych** (m.in. stron internetowych);

- **Opracowanie strategii rozwoju;**
- **Specjalistyczne doradztwo księgowo** (m. in. rachunkowość PES, zobowiązania finansowe związane z prowadzoną działalnością, księgowość, kadry, płace i pochodne, ubezpieczenia społeczne, rozliczanie projektów dofinansowanych ze źródeł prywatnych i publicznych, rozliczenia związane z działalnością gospodarczą, z działalnością odpłatną, nieodpłatną, z otrzymywaniem darowizn);
- **Specjalistyczne doradztwo z zakresu marketingu i komunikacji;**
- **Specjalistyczne doradztwo prawne;**
- **Udział w wizytach studyjnych.**

Koordinacja rozwoju ekonomii społecznej

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie jest jednostką organizacyjną Województwa Małopolskiego realizującą m.in. zadania wynikające z ustawy o pomocy społecznej, w tym koordynacji ekonomii społecznej.

ROPS gromadzi doświadczenie w obszarze ekonomii społecznej od 2004 roku, kiedy to został liderem **Partnerstwa na rzecz Rozwoju „Akademia Przedsiębiorczości. Rozwój alternatywnych form zatrudnienia”** w ramach tematu D Inicjatywy Wspólnotowej Equal (Wzmocnienie krajowej gospodarki społecznej (trzeciego sektora), a w szczególności usług na rzecz społeczności lokalnych oraz poprawa jakości miejsc pracy). Projekt ten pozwolił na wprowadzenie tematyki ekonomii społecznej na grunt polityki regionalnej, czego efektem było włączenie zapisów dotyczących wsparcia przedsiębiorczości społecznej do Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013.

W roku 2008 rozpoczęła się realizacja projektu systemowego **„Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej”**. ROPS pełniąc funkcję Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) przyczynił się do powstania 295 miejsc pracy w ponad 40 spółdzielniach socjalnych.

Od 2015 roku ROPS realizuje projekt pozakonkursowy **„Małopolski Ośrodek Koordynacji Ekonomii Społecznej”** w ramach Działania 9.3 RPO WM. Szczególny nacisk w projekcie położony został na stworzenie platformy współpracy różnych kategorii podmiotów ekonomii społecznej zmierzających do realizacji wspólnych przedsięwzięć (tworzenie grup przedsiębiorstw społecznych, PES o charakterze reintegracyjnym).

W Małopolsce stworzony został system wsparcia OWES zakładający kompleksowość i komplementarność udzielanego wsparcia (objęcie projektami wszystkich subregionów województwa, zapewnienie mieszkańcom dostępu do wszystkich usług ekonomii społecznej w każdym subregionie).

W RAMACH PROJEKTU MAŁOPOLSKI OŚRODEK KOORDYNACJI EKONOMII SPOŁECZNEJ REALIZOWANE SĄ NASTĘPUJĄCE DZIAŁANIA:

Wyznaczanie kierunków rozwoju ekonomii społecznej, reprezentowanie interesów	<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring kondycji małopolskich podmiotów ekonomii społecznej oraz współpracy JST z PES. • Opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu
--	--

<p>sektora es na poziomie regionalnym.</p>	<p>w zakresie rozwoju ekonomii społecznej.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzanie zapisów o ES do strategii i programów Województwa. • Działania Małopolskiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej.
<p>Wsparcie JST w zakresie tworzenia lokalnych planów rozwoju ekonomii społecznej, stosowania klauzul społecznych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie informacyjne i metodologiczne (bazy danych, mapy problemów), doradztwo dla JST w zakresie tworzenia lokalnych strategii rozwoju uwzględniające es. • Wsparcie JST w zakresie stosowania klauzul społecznych (doradztwo, seminaria, szkolenia). • Publikacje, upowszechnianie dobrych praktyk, grupy robocze.
<p>Inicjowanie współpracy jednostek systemu pomocy społecznej, podmiotów es, w tym o charakterze reintegracyjnym, OWES dla zwiększenia synergii działań.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Animacja, monitoring nawiązanej współpracy PES i JST w obszarze ekonomii społecznej (zlecenie zadań, wspólne projekty, tworzenie spółdzielni socjalnych osób prawnych). • Skoordynowany system współpracy między PUP (dysponent środków), OPS (osoby zagrożone wykluczeniem społ.), a PES (reintegracyjne, a następnie zatrudnieniowe).
<p>Promocja produktów i usług podmiotów ekonomii społecznej.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Certyfikat "Zakup ProSpołeczny". • Konkurs "Małopolski Lider Przedsiębiorczości Społecznej". • Targi Ekonomii Społecznej. • Utrzymanie i aktualizacja platformy sprzedażowej produktów i usług PES.
<p>Budowanie powiązań pomiędzy nauką, biznesem, a ekonomią społeczną.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacja "Tygodnia Ekonomii Społecznej" na małopolskich uczelniach. • Współpraca z akademickimi biurami karier, inkubatorami przedsiębiorczości. • Działania edukacyjne w szkołach ponadpodstawowych. • Współpraca z biznesem, wolontariat pracowniczy i inne wspólne projekty.
<p>Zapewnienie funkcjonowania Małopolskiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Spotkania plenarne. • Rzecznictwo, lobbying, wypracowanie rekomendacji. • Wymiana dobrych praktyk. • Przepływ informacji.
<p>Tworzenie regionalnych sieci współpracy OWES.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie wspólnego portalu internetowego. • Gromadzenie danych i informacji od OWES.

	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie OWES w zakresie współpracy z JST.
<p>Tworzenie regionalnych sieci podmiotów ekonomii społecznej oraz podmiotów reintegracyjnych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Grupy zrzeszające PES danego rodzaju lub danej branży, lobbing na rzecz zmian prawnych, wymiana wiedzy, doświadczeń itp. • Opracowanie modelu spółdzielni socjalnej osób prawnych działającego na zasadzie franczyzy oraz promocja istniejących francyz.

